Utajärven kunnan Varhaiskasvatussuunnitelma

Voimassa 1.8.2026 alkaen.

Sisällysluettelo

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava varhaiskasvatuksen suunnittelu 4

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 5

1.2 Varhaiskasvatuksen paikallinen suunnittelu 6

1.2.1 Utajärven varhaiskasvatussuunnitelman päivitys, arviointi ja kehittäminen 7

1.2.2 Paikalliset erityispiirteet ja varhaiskasvatuksen järjestämisen tavat Utajärvellä 8

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma 10

1.3.1 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma Utajärvellä 13

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet 14

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet 14

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot 18

2.2.1 Toimintamuodot Utajärvellä 19

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua 20

2.3.1 Siirtymä- ja nivelvaihe kotoa varhaiskasvatukseen sekä ryhmästä toiseen Utajärvellä 21

2.3.2 Siirtymä- ja nivelvaihe varhaiskasvatuksesta esiopetukseen Utajärvellä 21

2.4 Arvoperusta 23

2.4.1 Arvoperusta Utajärvellä 24

2.5 Oppimiskäsitys 25

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus 25

2.6.1 Positiivinen pedagogiikka Utajärvellä 26

2.7 Laaja-alainen osaaminen 28

Ajattelu ja oppiminen Utajärvellä 29

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu Utajärvellä 30

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot Utajärvellä 31

Monilukutaito Utajärvellä 31

Digitaalinen osaaminen Utajärvellä 32

Osallistuminen ja vaikuttaminen Utajärvellä 32

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri 34
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet 35
3.1.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja arviointi Utajärvellä 38
3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt 40
3.2.1 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt Utajärvellä 41
3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa 43
3.3.1 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö Utajärvellä 44
3.3.2 Monialainen yhteistyö Utajärvellä 45
3.3.3 Yhteistyömuotojen arvioinnin käytäntöjä Utajärvellä 48
3.4 Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma Utajärvellä 48
3.5 Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisy Utajärvellä 49
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen 51
4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys 51
4.1.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys Utajärvellä 52
4.2 Pedagoginen dokumentointi 53
4.2.1 Pedagoginen dokumentointi Utajärvellä 53
4.3 Monipuoliset työtavat 55
4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä 55
4.4.1 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä Utajärvellä 57
4.5 Oppimisen alueet 58
Kielten rikas maailma Utajärvellä 60
Ilmaisun monet muodot Utajärvellä 63
Minä ja meidän yhteisömme Utajärvellä 66
Katsomuskasvatus Utajärvellä 67
Tutkin ja toimin ympäristössäni Utajärvellä 70
Kasvan, liikun ja kehityn Utajärvellä 72
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia 74
5. Lapsen tuki 78
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut 78

5.1.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut Utajärvellä 80
5.2 Yhteistyö tuen aikana 81
5.2.1 Yhteistyö tuen aikana Utajärvellä 82
5.2.2 Varhennettu oppivelvollisuus ja siihen liittyvä yhteistyö 84
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa 85
5.3.1 Tuen toteuttaminen Utajärvellä 88
5.4 Lapsen tuen arviointi 91
5.4.1 Lapsen tuen arviointi Utajärvellä 91
5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana 92
5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista 94
5.6.1 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta Utajärvellä 95
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus 96
6.1.1 Vaihtoehtoinen pedagogiikka tai erityinen katsomus Utajärvellä 96
7. Arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa 97
7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen 97
7.2.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen Utajärvellä 99
Varhaiskasvatussuunnitelman toteutusta tukevaa tukimateriaalia 100
Positiivisen pedagogiikan vuosikello Utajärvellä 101

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava varhaiskasvatuksen suunnittelu

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain[1] perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan varhaiskasvatusta suunnitellaan, toteutetaan, arvioidaan ja kehitetään. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan tämän määräyksen mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta[2]. Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti[3]. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys[4]. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inkluusion periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten kehityksestä, oppimisesta ja hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen ohjausjärjestelmän tarkoituksena on varmistaa koulutuksellinen tasa-arvo ja laatu sekä luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Ohjausjärjestelmän säädöspohjan muodostavat varhaiskasvatuslaki ja -asetus, valtioneuvoston asetukset ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Ohjausjärjestelmän eri osat uudistuvat, jotta varhaiskasvatuksen järjestämisessä pystytään ottamaan huomioon muutokset varhaiskasvatusta ympäröivässä maailmassa ja vahvistamaan varhaiskasvatuksen tehtävää kestävän tulevaisuuden rakentamisessa.

[1] Varhaiskasvatuslaki (540/2018)
[2] Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)
[3] Varhaiskasvatuslaki 3 §
[4] HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatuslain muuttamisesta, s. 30–31

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatus on tavoitteellista ja sitä suunnitellaan paikallisesti. Paikallista suunnittelua toteutetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrää varhaiskasvatuksen järjestämisestä sekä pedagogisista tavoitteista varhaiskasvatuksen pedagogisessa toiminnassa sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöistä[5].

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka[6].

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä[7].

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä ja henkilöstöä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti tarkennettavia asioita, jotka ohjaavat varhaiskasvatuksen paikallista suunnittelua, toteuttamista, arviointia ja kehittämistä.
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan varhaiskasvatuksen järjestäjällä kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa, jos ei erikseen muuta mainita[8]. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoitettaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

[5] Varhaiskasvatuslaki 21 ja 23 §

[6] Varhaiskasvatuslaki 2 §

[7] Varhaiskasvatuslaki 21 §

[8] Varhaiskasvatuslaki 1 §

1.2 Varhaiskasvatuksen paikallinen suunnittelu

Varhaiskasvatuksen paikallisessa suunnittelussa on otettava huomioon tämän perusteasiakirjan määräykset ja sisällöt. Varhaiskasvatusta suunnitellaan siten, että suunnittelu ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Varhaiskasvatuksen järjestäminen sisältää varhaiskasvatuksen suunnittelun lisäksi varhaiskasvatuksen toteuttamisen, arvioinnin ja kehittämisen. Paikallinen suunnittelu on strateginen ja pedagoginen työväline, joka tarkentaa varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaa ja toimipaikkojen työtä. Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi laatia tavoitteellisen varhaiskasvatuksen järjestämisen tueksi paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman[10].

Paikallista suunnittelua tehdessä huomioidaan paikalliset erityispiirteet, eri toimintamuodot, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikallista suunnittelua voidaan tehdä eri varhaiskasvatuksen järjestäjien yhteistyönä. Paikallinen suunnittelu voi tarkentaa valtakunnallisia perusteita, ja paikallisessa suunnittelussa tulee noudattaa lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämiä tavoitteita tai sisältöjä.

Varhaiskasvatuksen suunnittelussa otetaan huomioon paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma[11]
- kotoutumissuunnitelma[12]
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma[13].
- mahdollinen kestävän kehityksen suunnitelma ja kulttuurikasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjä varmistaa ja antaa edellytykset varhaiskasvatuksen henkilöstölle suunnitella, toteuttaa, arvioida ja kehittää varhaiskasvatusta paikallisesti. Lapsille ja huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin (ks. lisää arvioinnista luvussa 7). Lasten näkemykset on selvitettävä ja otettava huomioon varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä.[16]

[10] HE 111/2024 vp

[11] Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

[12] Laki kotoutumisen edistämisestä (681/2023) 16 § ja 18–23 §

[13] Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 5 b § ja Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 6 a §

[16] Varhaiskasvatuslaki 20 §

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajille annetaan mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja kehittämiseen. Paikallisen suunnittelun yhteydessä tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien asiantuntijoiden ja viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että paikallisessa suunnittelussa huomioidaan suomen kielellä, ruotsin kielellä ja saamen kielellä järjestettävä varhaiskasvatus.[17] Tarvittaessa varhaiskasvatuksen järjestäjä huomioi suunnittelussa myös muilla kielillä annettavan varhaiskasvatuksen [18].
Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin[19]. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta[20] tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen[21] tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

[17] Varhaiskasvatuslaki 8 §
[18] HE 40/2018
[19] Varhaiskasvatuslaki 24 §
[20] Varhaiskasvatuslaki 65–73 §
[21] Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

1.2.1 Utajärven varhaiskasvatussuunnitelman päivitys, arviointi ja kehittäminen

Utajärven kunnan varhaiskasvatussuunnitelma (VASU) on tehty koko varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteistyönä. Päivitystyön 1.8.2026 alkaen voimassa olevaan Utajärven kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan ovat tehneet varhaiskasvatuksen opettajat, varhaiskasvatuksen esihenkilö ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Päivityksessä on huomioitu varhaiskasvatuslain ja valtakunnallisten varhaiskasvatuksen perusteiden muutokset.

Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan päiväkotiryhmissä esimerkiksi toiminnan dokumentoinnin, ryhmien omien arviointikeskustelujen, Kansallinen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) arviointikriteerien sekä Varhaiskasvatuksen tietovarannon (Varda) tuottaman arviointitiedon perusteella. Varhaiskasvatussuunnitelman kehittäminen tapahtuu lasten tarpeiden ja kiinnostuksen kohteiden sekä uuden tutkimustiedon, käytännön kokemusten ja kunnan lapsiin liittyvien linjausten pohjalta. Suunnitelmaa arvioidaan ja kehitetään myös lapsilta, huoltajilta, henkilöstöltä ja yhteistyötahoilta saadun palautteen pohjalta.

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen (POHDE) sosiaali- ja terveystoimen asiantuntijoiden kanssa on tehty yhteistyössä varhaiskasvatussuunnitelman osat, jotka liittyvät heidän palveluihinsa sekä yhteistyöhön. Yhteistyö esiopetuksen ja perusopetuksen kanssa tapahtuu yhteisissä

suunnittelupalavereissa, joissa sovitaan käytännön asioista ja yhteistyömuodoista. Varhaiskasvatuksella ja esiopetuksella on yhteinen erityisopettaja, jonka työnkuvaan kuuluu suunnitella, kehittää ja arvioida yhteistyötä. Huoltajia ja lapsia on osallistettu suunnitelman päivittämiseen tekemällä heille kysely liittyen varhaiskasvatuksen laatuun ja asiakastyytyväisyyteen.

1.2.2 Paikalliset erityispiirteet ja varhaiskasvatuksen järjestämisen tavat Utajärvellä

Utajärven kuntastrategian arvot sisältyvät myös varhaiskasvatuksen toimintaan. Niitä ovat rohkeus, luottamus, vastuullisuus ja välittäminen. Rohkeus näkyy varhaiskasvatuksessa kokeilevana kulttuurina, jossa ei pelätä epäonnistumisia, vaan opitaan kokeilemalla. Pienen kunnan etu on joustavuus; palvelut voidaan tarvittaessa järjestää hyvin nopeasti, perheiden yksilölliset tarpeet huomioiden. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa luottamus, vastuullisuus ja välittäminen ovat keskiössä lasten, huoltajien ja työntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä. Kaikille lapsille maksuton varhaiskasvatus on osa kunnassa 1.8.2019 alkaen käyttöön otettua lapsiperhepakettia.

Utajärvellä toimii yksi kunnallinen päiväkoti, eikä yksityiselle varhaiskasvatukselle ole ollut tarvetta. Kunnallista perhepäivähoitoa on järjestetty tarpeen vaatiessa. Tämän vuoksi kunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa painottuu päiväkodin näkökulma. Päiväkodille ja perhepäivähoidolle ei tehdä erikseen omia varhaiskasvatussuunnitelmia, vaan ne on sisällytetty kunnan suunnitelmaan. Utajärvellä toteutuu inklusiivisuuden periaate; kaikki lapset saavat tarvittavan tuen omassa päiväkotiryhmässä, erityisryhmälle ei näin ollen ole tarvetta.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa ja sen toteuttamisessa huomioidaan kunnan erityispiirteet, joita ovat muun muassa maaseutumaisuus, Geopark-alueet, monimuotoinen ja puhdas luonto, sekä lyhyet välimatkat päiväkodilta kunnan keskeisiin kulttuuri- ja liikuntakohteisiin. Yhteistyö eri tahojen kanssa on sujuvaa, koska toimijat tuntevat toisensa. Kunnan strategiakorteissa määritellään kehittämisen tavoitteet vuosittain. Varhaiskasvatuksessa toteutetaan sille määritellyt tavoitteet.

Utajärven paikalliset Esiopetuksen opetussuunnitelma, Perusopetuksen opetussuunnitelma ja Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä Kotouttamissuunnitelma on huomioitu Varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä. Varhaiskasvatuksessa on omat turvallisuusohjeet, pelastussuunnitelma sekä lääkehoitosuunnitelma, joita päivitetään tarpeen mukaan. Päiväkodilla järjestetään säännöllisesti poistumisharjoituksia, joihin osallistuvat kaikki paikalla olevat henkilöt. Utajärvellä on laadittu varhaiskasvatuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, joka päivitetään kolmen vuoden välein yhdessä henkilöstön kanssa. Lapset osallistetaan päivittämiseen ikätaso huomioiden. Vanhemmille järjestetään mahdollisuus tulla kuulluksi asiakastyytyväisyys kyselyn kautta. Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisy ja puuttumisen suunnitelma on kuvattu luvussa 3.3.4.

Henkilötietojen käsittelystä säädetään EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa, asetusta täsmentävässä Tietosuojalaissa, Julkisuuslaissa sekä useissa viranomaisen toimintaa säätelevässä erityislaeissa,

esimerkiksi Varhaiskasvatuslaissa 540/2018 (luku 8, 40 §). Varhaiskasvatuksen arkistoinnissa noudatetaan Utajärven kunnan arkistonmuodostamissuunnitelmaa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma, lapsen tuen tarvetta, tukitoimia ja henkilökohtaisia arviointeja koskevat tiedot, lapsen lääkehoitosuunnitelma, sekä terveyttä koskevat tiedot ovat salassa pidettäviä tietoja. Varhaiskasvatuksessa käytössä olevan Daisy-asiakastietojärjestelmän valtuudet määritellään jokaiselle varhaiskasvatuksen opettajalle ja -lastenhoitajalle siten, että he pääsevät käsittelemään vain omaan ryhmäänsä sijoitettujen lasten tietoja. Varhaiskasvatuksen esihenkilöllä, varhaiskasvatuksen virassa olevalla varhaiskasvatuksen opettajalla, sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajalla on valtuudet päästä käsittelemään kaikkien lasten tietoja. Lisäksi toinen koulun palvelusihteereistä on Daisy-järjestelmän pääkäyttäjä, ja myös hänellä laajat tietojen käsittelyoikeudet.

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma[22].

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu[23] ja tarpeet. Lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa[24]. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntea lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista.[25]Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline.

Lasten varhaiskasvatussuunnitelmien tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa26.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta[27].

---

[22] Varhaiskasvatuslaki 23 §

[23] Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 148/2021 s. 34

[24] Varhaiskasvatuslaki 23 §

[25] HE 148/2021, s. 34

[26] Varhaiskasvatuslaki 23 §

[25] HE 148/2021, s. 34

[26] Varhaiskasvatuslaki 23 §

[27] Varhaiskasvatuslaki 23 §

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan[28]. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.[29]

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma[30]. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan[31]. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy.[32] Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti[33]. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti pedagogiselle toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin, toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

[28] Varhaiskasvatuslaki 15 d §
[29] Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34
[30] Terveydenhuoltolaki (1326/2010) 8 §
[31] Varhaiskasvatuslaki 41 §
[32] Varhaiskasvatuslaki 23 §
[33] Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat pedagogiset tavoitteet toiminnalle sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot lapsen mahdollisesta lääkehoitosuunnitelmasta
- lapsen mielipiteet sekä henkilöstön ja huoltajan yhteisistä keskusteluista nousseet keskeiset näkemykset
- suunnitelman laatija ja suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä[34]. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä[35]. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.[36]
Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan tässä luvussa ja muualla näissä perusteissa kuvattuja tavoitteita ja periaatteita noudattaen. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkentaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen käytännöt.

[34] Varhaiskasvatuslaki 40 §

[35] Varhaiskasvatuslaki 41 §

[36] Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

1.3.1 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma Utajärvellä

Utajärvellä lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tehdään kerran vuodessa, yleensä syksyllä uuden kauden alkaessa sähköisesti Daisy-järjestelmään. Sitä arvioidaan ja päivitetään aina tarvittaessa, vähintään kerran vuodessa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinta aloitetaan sopimalla vasukeskusteluaika huoltajien kanssa. Ennen keskustelua ryhmän opettaja kirjaa havaintoja lapsesta Daisy-lomakkeeseen. Tarvittaessa myös erityisopettaja kirjaa havaintonsa. Sen jälkeen huoltajat kirjaavat omat havainnot ja lasten mielipiteen ja toiveet omiin sarakkeisiin samaan sähköiseen lomakkeeseen.

Vasukeskustelun yhteyteen tarjotaan myös mahdollisuus käydä Lapset puheeksi -keskustelu. Vasua laatiessa voidaan hyödyntää ”neuvolan ja varhaiskasvatuksen yhteistyö”-lomaketta, 4-vuotiaan Lene-arviointia ja palautetta neuvolasta, erityisopettajan tekemiä oppimisen arviointeja sekä mahdollisia asiantuntijalausuntoja.

Vasukeskustelussa sovitaan, miten huoltajien näkemykset otetaan huomioon ja miten yhteistyö järjestetään, kuten päivittäiset keskustelut ja vanhempainillat. Huoltajien kanssa yhteistyössä arvioidaan aikaisemmin kirjattuja tavoitteita ja niiden toteutumista. Vasu-lomakkeeseen kirjataan lapsen vahvuudet, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet, sekä niiden huomioon ottaminen. Siihen kirjataan myös lapsikohtaiset tavoitteet pedagogiselle toiminnalle, toimenpiteet ja menetelmät tavoitteiden saavuttamiseksi sekä lapsen hyvinvoinnin tukemiseen liittyvät muut huomioitavat asiat.

Tarvittaessa vasuun kirjataan myös lapsen tarvitsema tuki, tukitoimenpiteet ja niiden toteutuminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako. Tuen seuranta ja arviointi tapahtuvat säännöllisesti, vähintään puolen vuoden välein. Lapsen mahdollinen yleisen, tehostetun tai erityisen tuen tarve ja siitä tehty päätös kirjataan myös lapsen vasuun. Tämä asia kerrotaan tarkemmin luvussa 5.5: Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana. Tarvittaessa lapselle tehdään henkilökohtainen lääkehoitosuunnitelma vasun liitteeksi. Suunnitelma tehdään silloin, kun lapsella on lääkkeitä, jotka täytyy antaa varhaiskasvatuspäivän aikana.

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä ja eriarvoistumista. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun[39].

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina[40]. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatuslain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana[41]. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta[42]. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla[43].

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti[44]. Varhaiskasvatuksen valvontaviranomaisia ovat kunnan tai kuntayhtymän järjestämän ja tuottaman varhaiskasvatuksen osalta Lupa- ja valvontavirasto[45]. Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, sekä Lupa- ja valvontavirasto[46]. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ilmoitusvelvollisuus huomatessaan epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamisessa, ja ilmoituksen vastaanottaneen varhaiskasvatuksen toimipaikan toiminnasta vastaavan henkilön tulee viivytyksettä käynnistää tarvittavat toimet epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan poistamiseksi[47].

---

[39] Varhaiskasvatuslaki 3 §
[40] Varhaiskasvatuslaki 5 § 4 momentti
[41] Varhaiskasvatuslaki 1 §
[42] Varhaiskasvatuslaki 12 §
[43] Varhaiskasvatuslaki 1 ja 12 §
[44] Varhaiskasvatuslaki 5 § 2 momentti
[45] Varhaiskasvatuslaki 50, 52 ja 53 §
[46] Varhaiskasvatuslaki 50 ja 52 §
[47] Varhaiskasvatuslaki 57a ja 57b §

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä[48]. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen[49] sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia[50] ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta[51]. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella[52]. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut.
Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki[53], tasa-arvolaki[54], Euroopan ihmisoikeussopimus[55], YK:n lapsen oikeuksien sopimus[56], YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista[57], YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista[58] sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet[59].

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea[60], riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä[61]. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inkluusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta. Varhaiskasvatuksen järjestäjän on tarpeen mukaan toimittava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa lapsen tarvitseman tuen ja palvelujen kokonaisuuden arvioimiseksi, suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi[62] (katso luku 3.3).

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatuslakia[63], sosiaalihuoltolakia[64], vammaispalvelulakia[65], kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia[66] ja terveydenhuoltolakia[67] sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen suunnittelun ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

---

[48] Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89
[49] Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)
[50] Hallintolaki (434/2003)
[51] Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)
[52] Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §
[53] Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)
[54] Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)
[55] Euroopan ihmisoikeussopimus 1990
[56] YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)
[57] YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)
[58] YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007
[59] Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015
[60] Varhaiskasvatuslaki 15 a §
[61] Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1
[62] Varhaiskasvatuslaki 7 §
[63] Varhaiskasvatuslaki 15 a §
[64] Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Varhaiskasvatuslain[68] mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

[68] Varhaiskasvatuslaki 3 §

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa[69] myös jo ennen kuin lapselle haetaan varhaiskasvatuspaikkaa[70]. Huoltajalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatukseen[71]. Lisäksi huoltajalle annetaan mahdollisuus saada tietoa lapsen~~sa~~ varhaiskasvatuspäivästä. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys[73]. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu.[74] Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana.
Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksesta annettuja säädöksiä[75]. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja[76]. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa[77].

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1)[78]. Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa[79]. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä[80].

[69] Varhaiskasvatuslaki 16 §
[70] Varhaiskasvatuslaki 16 §
[71] Varhaiskasvatuslaki 20 §
[73] Varhaiskasvatuslaki 10 §
[74] Varhaiskasvatuslaki 11 §
[75] Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja
75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)
[76] Varhaiskasvatuslaki 25 §
[77] Varhaiskasvatuslaki 75 §
[78] Varhaiskasvatuslaki 10 §
[79] Varhaiskasvatuslaki 7 §
[80] Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja
lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta[81]. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta[82]. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon varhaiskasvatusta suunniteltaessa ja tavoitteita täsmennettäessä. Varhaiskasvatuksen lapsiryhmät ja henkilöstörakenne tulee muodostaa siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa[83].

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.[84]

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä[85]. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja[86].

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta[87]. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat, toteuttavat, arvioivat ja kehittävät toimintaa yhteistyössä.

[81] Varhaiskasvatuslaki 1 §
[82] Varhaiskasvatuslaki 1 §
[83] Varhaiskasvatuslaki 34, 35 ja 38 §
[84] Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §
[85] Varhaiskasvatuslaki 34–38 §
[86] Varhaiskasvatuslaki 25 §
[87] Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka[88].
Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena[89]. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset[90]. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta.
Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.[91]

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.[92]

[88] Varhaiskasvatuslaki 1 ja 38 §
[89] Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §
[90] Varhaiskasvatuslaki 38 §
[91] Varhaiskasvatuslaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85
[92] Varhaiskasvatuslaki 13 §

2.2.1 Toimintamuodot Utajärvellä

Varhaiskasvatusta järjestetään Keisarintien päiväkodissa. Päiväkodissa on kuusi ryhmää, joista Koiramäen ryhmä on alle 3-vuotiaille, Vaahteramäki 1-3-vuotiaille, Kissankulma ja Tassula 3-6-vuotiaille, vuorohoidon sisarusryhmä Huvikumpu 0-6-vuotiaille, sekä esiopetusta täydentävää varhaiskasvatusta tarjoava varhaiskasvatuksen aamu- ja iltapäivätoiminta esiopetusikäisille lapsille. Lapsiryhmien kokoonpanoa päätettäessä huomioidaan lasten ikä- ja kehitystaso, mahdolliset tuen tarpeet, kaverisuhteet, sekä huoltajien toiveet. Utajärvellä yli 3-vuotiaiden ryhmissä työskentelee kaksi varhaiskasvatuksen opettajaa tai opettaja ja varhaiskasvatuksen sosionomi ja alle 3-vuotiailla yksi opettaja. Lisäksi ryhmissä työskentelee lastenhoitajia ja ryhmäavustajia. Kunnan varhaiskasvatuksen erityisopettaja työskentelee sekä varhaiskasvatuksessa että esiopetuksessa.

2.3Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämänkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltajan ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapsen kanssa. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Keskusteltaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä[93].

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia ja ennakoitavia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.[94]

[93] Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

[94] Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

2.3.1 Siirtymä- ja nivelvaihe kotoa varhaiskasvatukseen sekä ryhmästä toiseen Utajärvellä

Yhteistyö lapsen huoltajien kanssa alkaa jo varhaiskasvatuspaikkaa haettaessa. Huoltajat saavat neuvontaa ja ohjausta heidän käytettävissään olevista varhaiskasvatuspalveluista varhaiskasvatuksen esihenkilöltä ja kunnan internet-sivuilta. Huoltajat tekevät varhaiskasvatushakemuksen vahvan tunnistautumisen kautta sähköisesti eDaisylla. Linkki löytyy Utajärven kunnan varhaiskasvatuksen internet-sivuilta. Hakemus käsitellään sähköisesti mahdollisimman pian ja siitä tulee päätös huoltajille eDaisyyn.

Paikan myöntämispäätöksen jälkeen lähetetään huoltajille päiväkodin tiedote ja heitä ohjataan sopimaan tutustumiset tulevaan päiväkotiryhmään. Varhaiskasvatuksen aloittamisen lähestyessä lapsi ja huoltajat käyvät tutustumassa varhaiskasvatuspaikkaan ja huoltajien kanssa käydään aloituskeskustelu. Tällöin ryhmän työntekijä kertoo yleisiä asioita päiväkotielämästä ja samalla huoltajat pystyvät kertomaan lapsestaan ja tavastaan toimia lapsen kanssa eri tilanteissa kotona. Näistä voidaan yhdessä muodostaa yhtenevä käsitys siitä mitkä asiat ja toimenpiteet helpottavat lapsen siirtymistä varhaiskasvatukseen. Tällaisia asioita voi olla esimerkiksi ruokailuun ja nukkumiseen liittyvät tavat ja tottumukset tai mielenkiinnon kohteet ja leikit. Näin muodostuu mahdollisuus siirtää hyviksi koettuja rutiineja kotoa varhaiskasvatuspaikkaan.

Tutustumista jatketaan lapsen ja huoltajien kanssa yksilöllisen suunnitelman mukaisesti. Tilanteen mukaan tutustumiskertojen määriä suunnitellaan huoltajien toiveiden ja lapsen tarpeiden mukaisesti. Tällöin lapsi tutustuu jo hieman ryhmän muihin lapsiin ja aikuisiin ja muutos turvallisten aikuisten kanssa tehtynä pehmentää varhaiskasvatuksen alkutaivalta. Lapselle tarjotaan mahdollisuus tutustumislounaaseen ja päivälepoon yhden kerran ennen varsinaista varhaiskasvatuksen aloitusta. Lapsi voi ottaa jonkin turvalelun tai unikaverin mukaansa, mikä helpottaa eroahdistusta. Myös huoltajien valokuvat on todettu hyväksi keinoksi helpottaa ikävää.

Lapsen siirtyessä ryhmästä toiseen siirretään lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät tiedot uuteen ryhmään. Kun ryhmän vaihto on varmistunut, voidaan aikaisemmasta ryhmästä käydä tutustumassa tulevaan ryhmään tuttujen aikuisten kanssa. Huoltajien toivotaan valmistavan lasta siirtymään puhumalla asiasta lapsen kanssa sekä käymällä tutustumassa uuteen ryhmään.

2.3.2 Siirtymä- ja nivelvaihe varhaiskasvatuksesta esiopetukseen Utajärvellä

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa työskentelee yhteinen erityisopettaja. Hän oppii tuntemaan lapset jo varhaiskasvatuksessa ja jatkaa työskentelyä heidän kanssaan uudessa ympäristössä koulun esiopetuksessa. Tämä toimintatapa mahdollistaa sen, että erityisopettaja saa jo varhaisessa vaiheessa käsityksen lapsista, ja hän kykenee seuraamaan heidän kehitystään pitkällä aikavälillä. Erityisopettaja voi omien havaintojen pohjalta viedä ensikädentietoa tulevalle esiopetuksen opettajalle.

Toimikauden aikana järjestetään myös erilaisia tapahtumia esiopetukseen seuraavalla kaudella siirtyvien ja jo esiopetuksessa olevien kesken. Niitä ovat esimerkiksi yhteiset retket ja juhlat. Keväisin pidetään seuraavana syksynä esiopetuksen aloittavien lasten huoltajille vanhempainilta esiopetukseen liittyvistä käytännön asioista. Lapsen siirtyessä esiopetukseen käytetään apuna tiedonsiirtolomaketta, johon huoltajat kirjaavat lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyviä asioita, myös lapsen odotukset esiopetuksen alkuun liittyen kirjataan lomakkeeseen. Keväällä moniammatillinen työryhmä siirtää huoltajien suostumuksella tarvittavan tiedon varhaiskasvatuksesta ja neuvolasta esiopetukseen.

Koko toimintakauden ajan viisivuotiaat eli seuraavan syksyn esioppilaat toimivat yhdessä noin kerran kuukaudessa. Toiminnallisten tuokioiden tavoitteena on viisivuotiaiden ryhmäytyminen yli ryhmärajojen ja uusien kaverisuhteiden muodostuminen. Varhaiskasvatuksessa oleville järjestetään lisäksi kevätkaudella ainakin yksi tutustumisaamupäivä tulevaan esikouluun. Tällöin käydään tutustumassa konkreettisesti koulun tiloihin ja siihen, miten esioppilaiden arki sujuu. Huoltajille ja tuleville esioppilaille on oma tutustumisensa esikouluun keväällä toukokuussa.

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen[95], varhaiskasvatuslain[96] ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti[97].

Lapsuuden itseisarvo
Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen
Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan.
Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseen, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista.
Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään. Henkilöstön tehtävänä on aktiivisesti puuttua kiusaamiseen, rasismiin ja väkivaltaan. Henkilöstö huolehtii, että jokainen lapsi kokee varhaiskasvatuksessa olonsa turvalliseksi, eikä tule ulossuljetuksi.

Lapsen oikeudet
Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa[98]. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.[99]

---

[95] YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)
[96] Varhaiskasvatuslaki 20 §
[97] YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016
[98] Varhaiskasvatuslaki 15 a §
[99] YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, vammasta, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkemyksiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle[100]. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan.
Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyyden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

---

[100] Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

2.4.1 Arvoperusta Utajärvellä

Varhaiskasvatussuunnitelmaan perustuvat ja yhdessä sovitut arvot ohjaavat arjen toimintaa, ja niitä toteutetaan lasten kanssa konkreettisten esimerkkien kautta. Henkilöstön on tiedostettava omat arvonsa ja heidän tulee työssään toimia niin, että lapsille ja huoltajille välittyvät vasun mukaiset arvot kasvattajan toiminnan, eleiden ja puheen kautta. Työntekijät sitoutuvat toiminnassaan kunnan arvoihin, jotka määritellään kuntastrategiassa.

Jokainen ihminen on omanlaisensa ja oikeanlainen. Samoin jokaisen lapsen omanlainen perhe on oikeanlainen ja siitä saa puhua ja olla ylpeä. Moninaisuudelle annetaan tilaa ja lupa näkyä myös kasvatukseen kuuluvissa esimerkeissä: tarjotaan monipuolisia malleja ja tarinoita, jotta kukin lapsi pystyisi löytämään itselle myönteisiä, rohkaisevia samastumisen kohteita.

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää[101].

[101] Varhaiskasvatuslaki 2 ja 23 §

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämisessä.
Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestävällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetuksessa huomioidaan lapsille luontainen uteliaisuus ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.6.1 Positiivinen pedagogiikka Utajärvellä

Positiivinen pedagogiikka on pedagoginen suuntaus, joka pohjautuu positiiviseen psykologiaan. Työskentelyssä kasvattaja tarjoaa ympäristön, työkalut ja läsnäolon, joiden avulla lapsi oppii vahvistamaan hyvinvointiaan. Tärkeää on luonteenvahvuuksien ja myönteisten tunteiden tunnistaminen sekä hyödyntäminen. Käytössä on vuosikello, joka toimii runkona ryhmien positiivisen

pedagogiikan käytössä. Positiivinen pedagogiikka näkyy arjessa mm. kasvattajien tavassa toimia, puhua ja suhtautua haasteisiin, sekä hyvän huomaamisessa pienissäkin asioissa.

Alkusyksystä positiivinen pedagogiikka kirjataan ryhmien tiimisopimuksiin. Vahvuuskieli ja myönteisten tunteiden sanoittaminen ovat keskiössä. Lasten kanssa pohditaan, missä kukin on hyvä ja tutustutaan vahvuusvarikseen. Joulun alla pedagogiikkaa laajennetaan koskemaan kaverin hyviä puolia. Myös huoltajat otetaan mukaan nimeämään lapsen vahvuuksia. Vahvuustarinat otetaan käyttöön ja niitä sovelletaan ryhmissä. Alkuvuodesta edellä mainittuja asioita jatketaan ja syvennetään. Esimerkiksi lapsi voi olla päivän tai viikon tähtenä, jolloin jokainen tulee erityisesti huomioiduksi. Keväällä työstämistä jatketaan ja kaikille lapsille tehdään positiivinen cv, eli koonti lapsen vahvuuksista hänen itsensä, kaverien, huoltajien ja henkilökunnan silmin. Lapsen muuttaessa tai vaihtaessa ryhmää kopio cv:stä siirtyy lapsen mukana. Alkuperäisen lapsi saa viedä kotiin.

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla.
Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisessa suunnittelussa.
Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen
Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla.

Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään erilaisia ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

Ajattelu ja oppiminen Utajärvellä

Lapsi oppii jatkuvasti arjen eri toiminnoissa; siirtymissä, leikissä, ulkoillessa, perushoitotilanteissa, lepohetkillä, ruokaillessa, ohjatuilla tuokioilla ja varhaiskasvatuspaikan ulkopuolelle suuntautuvilla vierailuilla ja retkillä. Lapsi oppii ikätason mukaisessa toiminnassa, kädentöissä ja liikkuessa, yksin ja yhdessä muiden kanssa. Lapsi oppii vuorovaikutuksessa toisten kanssa, esimerkiksi sovittaessa leikin ja ryhmässä toimimisen säännöistä. Tärkeää on myös tunteiden tulkitseminen, havaitseminen ja ilmaiseminen. Tunnekortteja ja muita opetusmateriaaleja hyödynnetään tilanteiden selvittämisessä sekä käytetään aikaa ja selvitetään yhdessä, mitä tapahtui, miksi ja miten tilanteesta päästään eteenpäin. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan tunteita eri tavoin, sekä käydään niitä läpi.

Lapsi oppii, kun siihen annetaan mahdollisuus. Lasta tuetaan ja kannustetaan arjen tilanteissa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö kuuntelee ja vastaa lapsen kysymyksiin ja ihmettelyihin. Henkilöstön on tärkeä havainnoimalla huomata lapsen herkkyyskaudet oppia erilaisia asioita. Lapsi oppi tutkimalla ja syy-seuraussuhteita hoksatessaan, oivalluksen hetkillä. Lapsi oppii myös aikuisen ja toisten lasten tarjoamasta mallista. Oppimisen kannalta on tärkeää, että lapsi on levännyt ja vireystila on hyvä, eikä lapsella ole huolia eikä murheita. Yhteiset lepohetket varhaiskasvatuspäivän aikana ovat lapsille tärkeitä palautumisen kannalta. Varhaiskasvatuksen henkilöstö huolehtii osaltaan liikuntasuositusten toteutumisesta järjestämällä lapsille sopivaa ja monipuolista liikuntaa. Varhaiskasvatuksessa puhekulttuurin tulee olla toista kunnioittava ja suvaitsevainen.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida ja pohtia omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista

osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa.

Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu Utajärvellä

Lasten ja perheiden kulttuureja ja katsomuksia kunnioitetaan puheissa, eleissä ja kaikissa kohtaamisissa. Perheiden kulttuuriin ja kieleen voidaan syventyä toiminnassa esimerkiksi positiiviseen pedagogiikkaan liittyvissä tähtipäivissä ja -viikoissa. Päiväkodissa järjestetään talon yhteisiä lauluhetkiä ja juhlia, joissa huomioidaan eri kulttuureja, vuoden kiertoa sekä perinteitä. Päiväkodilta käydään myös laulamassa ja esiintymässä lähialueella esim. ikäihmisille ja muille yhteistyötahoille sekä vieraillaan kotiseutumuseolla ja kirkossa, joissa voidaan tutustua Utajärven historiaan ja perinteisiin. Kulttuurisuunnitelman mukaisesti varhaiskasvatuksessa vierailee esiintyviä taiteilijoita pari kertaa vuodessa. Yhteistyötä tehdään lähialueen yhdistysten ja taiteilijoiden kanssa. Työntekijöiden osaamista kehitetään tarjoamalla kulttuuriin painottuvaa koulutusta tarpeen mukaan.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä.

Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikkumisen ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ja käyttäytymisen säätelyssä. Lasten

tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, ymmärtämään, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot Utajärvellä

Arjessa lapselle annetaan mahdollisuuksia osallistua ja oppia kokeilemalla itse. Aikuisen tehtävä on huomioida lapsen turvallisuus ja tukea lasta oppimaan uusia asioita. Kavereiden ja aikuisten kannustus on tärkeää. Varhaiskasvatuksessa turvataan kiireetön oppimisympäristö; lapsen oppiminen vaatii aikuiselta kärsivällisyyttä, kiireettömyyttä, malttia ja mielikuvitusta. Kasvattajan tulee olla tietoinen lapsen kehitystasosta, jotta hän voi ohjata lasta tekemään itse ja oppimaan. Lapselle annetaan myös sopivasti vastuuta, esimerkiksi pieniä vastuutehtäviä ikätaso huomioiden.

Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitys, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Monilukutaito Utajärvellä

Monilukutaitoa harjoitellaan tavoitteellisesti päivittäin arjen tilanteissa esimerkiksi lukemalla paljon monenlaista tekstiä ja tutkimalla ryhmässä esillä olevia tekstejä ja kuvia. Peleissä opitaan pelin kuvien ja symbolien merkityksiä. Lasten ja aikuisten kasvojen ilmeitä opetellaan tunnistamaan erilaisten oppimismateriaalien avulla. Kirjaimia ja numeroita opetellaan tunnistamaan ympäristön teksteistä, esimerkiksi oman nimen kirjaimia. Oppimisympäristö suunnitellaan monilukutaitoa tukevaksi lattiassa olevilla merkinnöillä, tunnetaitokuvilla, toiminnan kuvittamisella ja esillä olevilla kirjaimilla ja numeroilla. Monilukutaitoa harjoitellaan myös bongaamalla erilaisia auto -, liikenne - ja tuotemerkkejä, sekä tekstiä ja kuvia lähiympäristöistä.

Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa.

Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

Digitaalinen osaaminen Utajärvellä

Päiväkodissa käytetään erilaisia digitaalisia välineitä ja sovelluksia oppimisen tukena. Käytössä on esim. päiväkodin salin "mediakeskus", ryhmien älytaulut, iPadit, tietokoneet ja älypuhelimet. Tavoitteena on, että välineet ovat arjessa mukana ja niiden käyttö on lapsille luontevaa. Utajärvellä digitaalisuutta käytetään oppimisen välineenä, se ei ole itsetarkoitus. Pääasiana on lapsen toimijuus ja kaikelle teknologien käytölle täytyy löytyä pedagogiset perusteet. Digitaalisia välineitä käytetään oman ilmaisun ja kerronnan harjoitteluun, esimerkiksi erilaisissa draama- ja satuprojekteissa. Teknologian opettelussa voidaan toimia myös ilman teknisiä välineitä; lapset voivat koodata toisiaan, eli oikealla ohjeella saadaan aikaan oikea toiminto ja vastaavasti väärällä ohjeella väärä toiminto.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestävälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

Osallistuminen ja vaikuttaminen Utajärvellä

Utajärvellä varhaiskasvatuksessa lapsia opetetaan ilmaisemaan omaa tahtoa, tarpeita ja toiveita arjen eri tilanteissa, joissa oletetaan, että lapsi pystyy päättämään asian edukseen, tai voi aidosti päättää asioistaan. Esimerkiksi jo alle yksivuotiaalle tarjotaan mahdollisuuksia valita itse, ottaako pehmeää

leipää vai näkkäriä, tai mihin leikkiin haluaa mennä mukaan. Pienin askelin opetellaan ilmaisemaan tahtoa ja toiveita, mutta myös ottamaan toiset huomioon, sekä noudattamaan yhteisiä sääntöjä. Lasta ohjataan yhdessä muiden kanssa kantamaan vastuunsa esimerkiksi leikkitilan siivoamisesta, astioiden poisviemisestä ruokailun jälkeen ja ulkovälineiden paikalleen viemisestä.

Lapsille tarjotaan arjessa mahdollisuuksia valita vaihtoehdoista, tuoda esiin omia ideoita ja suunnitella toimintaa. Jumppasalilla voi olla eri vaihtoehtoja liikuntaleikeille, joista lapset saavat valita, tai ideoida yhdessä jumpparataa. Askarrellessa tai maalatessa lapselle tarjotaan mahdollisuuksia tehdä omia valintoja ja rohkaistaan luottamaan omaan harkintaan ja kykyihin. Lasten ehdotuksiin ja aloitteisiin pyritään vastaamaan arjen tilanteissa ja luomaan ilmapiiri, että heidän mielipiteillään ja ideoillaan on merkitystä ja aikuiset kuuntelevat heitä. Lapsiryhmien aikuiset harkitsevat, voidaanko ideaa tai aloitetta huomioida juuri sillä hetkellä, vai vasta myöhemmin. Isompien lasten kanssa harjoitellaan päätöksen tekoa ja vaikuttamista lastenkokouksissa ja -palavereissa. Niissä ideoidaan toimintaa lasten kanssa ja kysellään toiveita esimerkiksi leikkiympäristöjen ja leikkivälineiden kehittämiseen.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiselle ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnistetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inkluusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen[102]. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutu-

[102] HE 148/2021 s. 30–31

minen inkluusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inkluusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestävälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyville työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.[103]

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

[103] Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyyteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Oppimiseen, leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä oppimisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäseninä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta[104] ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta.

[104] Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa varhaiskasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä[105]. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia.

Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnistetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävää kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöönsä. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään

[105] Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä[106]. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa**,** syrjintää eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti.

Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävän elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

[106] Varhaiskasvatuslaki 10 §

3.1.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja arviointi Utajärvellä

Utajärvellä varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on lapsen etu ja laaja-alaisen osaamisen mahdollistaminen sekä lapselle, että henkilöstölle. Henkilöstöä koulutetaan ajankohtaisten koulutustarpeiden mukaan. Toimintakulttuuria kehitetään jatkuvana prosessina, jossa huomioidaan aikaisemmat kokemukset ja uusin saatavilla oleva tieto. Toimintakulttuurin kehittäminen perustuu varhaiskasvatussuunnitelman mukaiseen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, kehollliset kokemukset ja ajattelu.

Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillessa ympäristöään, sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten, sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Toimintakulttuurin on oltava sovittujen arvojen ja asenteiden mukaista. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaisia, yhdessä sovittuja arvoja sanallistetaan ja konkretisoidaan arjessa lasten kanssa, niin, että ne eletään todeksi. Kasvattajien on tiedostettava omat arvonsa ja heidän tulee työssään toimia niin, että lapsille välittyvät vasun mukaiset arvot kasvattajan toiminnan, eleiden ja puheen kautta. Lapsille puhutaan aina arvostavasti ja kehitystaso huomioiden. Tämä turvataan mahdollistamalla aika ja paikka keskustelulle toimintakulttuurista. Kehittämisen tavoitteena on lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin edistäminen. Päiväkotiryhmissä tehdään syksyisin tiimisopimus, jossa työntekijät sitoutuvat toimimaan yhdessä sovitulla tavalla, samoja tavoitteita kohti. Ryhmän tavoitteet tarkentuvat aina lapsiryhmän mukaan.

Toimintaa ja toimintatapoja arvioidaan säännöllisesti toiminnasta saadun kokemuksen perusteella sekä lapsilta, huoltajilta ja henkilöstöltä saadun palautteen perusteella. Päiväkotiryhmien tiimipalavereissa viikoittain arvioidaan ja kehitetään oman ryhmän toimintaa ja toimintatapoja. Tiimipalaverit mahdollistetaan työvuorojen hyvällä suunnittelulla. Kuukausittain kokoontuvat varhaiskasvatuksenpedagogiset tiimit sekä koko henkilöstön yhteiset palaverit ovat paikkoja, jossa arvioidaan ja kehitetään koko varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria, sekä pedagogiikkaa ja sovitaan uusista toimintamalleista. Tällä tavoin on tehty esimerkiksi Kasvattajien pihasäännöt, jotka ohjaavat henkilöstön toimintaa suhteessa lapsiin ulkoilutilanteissa.

Koko varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteisissä keskustelu-, linjaus-, suunnittelu- ja arviointi tilaisuuksissa arvioidaan, olemmeko toimineet lapsen edun ja sovitun arvoperustan mukaisesti. Yhteisissä kokoontumisissa arvioidaan, onko jotain, mitä pitäisi muuttaa tai kehittää toiminnassa, jotta tavoitteeseen päästäisiin, eli ylläpidetään keskustelua toimintakulttuurista. Hyvät käytännöt laitetaan jakoon kaikkien kesken. Myös onnistumiset jaetaan. Koko henkilöstön yhteisiä tilaisuuksia pidetään tarpeen mukaan, kuitenkin vähintään kaksi kertaa vuodessa. Päiväkodilla toimii erilliset liikunta-, draama ja kestävän kehityksen tiimit, jotka kokoontuvat tarpeen mukaan suunnittelemaan ja kehittämään koko päiväkodin toimintaa kyseiseen aiheeseen liittyen. Toimintakulttuuria arvioidaan myös vuosittain käytävissä henkilöstön kehityskeskusteluissa.

Utajärvellä lasten ajatuksia ja toiveita toiminnalle kirjataan ylös ja huomioidaan toiminnan suunnittelussa. Kasvattajien tekemien havaintojen perusteella saadaan myös selville lasten kiinnostuksen kohteita. Lastenkokouksissa keskustellaan ajankohtaisista mielenkiinnon kohteista ja kerätään lasten toiveita tulevasta toiminnasta näkyville esimerkiksi toivetähtiin, sydämiin tai pilviin. Toiveita täytetään suunnitellusti, jolloin kaikkien toiveet tulevat huomioiduiksi.

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö[107]. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotypioiden rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta. Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

[107] Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava saavutettavuus, lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

3.2.1 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt Utajärvellä

Lasten toiveisiin ja ideoihin tartutaan päivittäin arjen tilanteissa. Ideoita kirjataan ylös ja niiden koonnissa hyödynnetään esimerkiksi lasten palavereita ja toiveiden puuta. Osasta esille nousseista aiheista jatkuu pidempikestoisina projekteina. Projektimuotoinen työskentely mahdollistaa oppimisympäristöjen muokkaamisen lasten toiveiden mukaan yhdessä heidän kanssaan. Hyvä fyysinen oppimisympäristö kannustaa lapsia toimimaan heille luontaisella tavalla ja on muokattavissa. Ympäristö on mielenkiintoinen ja se innostaa tutkimaan, kokeilemaan, leikkimään ja oppimaan.

Hyvässä toimintaympäristössä on riittävästi tilaa, mikä mahdollistaa leikin ja muun toiminnan jakamisen pienempiin ryhmiin. Pienryhmissä toimiminen luo rauhaa leikkiä ja muodostaa toimivia vuorovaikutussuhteita toisten lasten kanssa. Esimerkiksi leikkipaikan valintataulu sitouttaa lapsen pidempikestoiseen leikkiin ja samalla rauhoittaa toimintaympäristöä. Monipuolinen, ehjä välineistö niin sisä- kuin ulkotiloissa, houkuttelee lasta toimintaan. On tärkeää, että välineistö säilytetään asianmukaisissa paikoissa ja on lasten saatavilla ja niitä vaihdetaan aika ajoin. Lasten mediaosaamista tuetaan ja edistetään tarkoituksenmukaisesti, esimerkiksi jokaisessa ryhmässä käytössä olevilla iPad:illä sekä älytauluilla.

Lähiympäristöä hyödynnetään aktiivisesti tekemällä lasten kanssa retkiä puistoon ja läheisiin metsiin. Samalla kotiseutu tulee tutuksi ja liikenteessä toimimisen taidot kehittyvät. Toiminnan ulottuminen läheiselle urheilualueelle antaa mahdollisuuden erilaisiin aktiviteetteihin eri vuodenaikoina. Kulttuurista tietoisuutta vahvistetaan käymällä säännöllisesti kirjastossa, taidenäyttelyissä, kivipuistossa, konserteissa ja teatteriesityksissä. Vuosittain tehdään päiväkodin yhteisiä syys- ja kevätretkiä lähikohteisiin. Viisivuotiaat käyvät yhteisellä pidemmällä kevätretkellä.

Varhaiskasvatuksessa tutustutaan myös yleiseen kulttuuriperintöön ja perinteisiin. Kotiseutumuseon läheisyys antaa mahdollisuuden tutustua lasten kanssa vanhoihin käyttö- ja taide-esineisiin, sekä kokea vanhanajan tunnelmaa. Torimakasiini tarjoaa mahdollisuuden tutustua paikalliseen historiaan ja

näyttelyyn, joka esittelee Rokua Geopark aluetta. Seurakunta voi toimia yhtenä oppimisympäristönä, jolloin esimerkiksi kirkkoon ja hautausmaahan tutustutaan kulttuuriperinteen näkökulmasta.

Rokua Geopark tarjoaa upeat puitteet leikkiin, oppimiseen, tutkimiseen ja toimimiseen luonnossa sitä kunnioittaen. Paikallisten yrittäjien ja muiden yhteistyökumppaneiden, esimerkiksi pelastustoimen sekä vanhus- ja vammaispalveluiden kanssa tehtävä yhteistyö luo lapsille kokemuksia erilaisista toimintaympäristöistä ja -tavoista.

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä[108].

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa.[109] Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Perusteasiakirjaan kirjatuista arvoista, tavoitteista ja toteuttamisesta keskustellaan yhdessä huoltajan kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi[110].

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa[111]. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään saavutettavia digitaalisia palveluja. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

[108] Varhaiskasvatuslaki 7 §

[109] Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

[110] Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

[111] Varhaiskasvatuslaki 20 §

3.3.1 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö Utajärvellä

Päivittäiset keskustelut huoltajien kanssa ovat erityisen tärkeitä. Niissä jaetaan puolin ja toisin lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen liittyviä asioita ja kuulumisia. Keskusteluissa pääpaino on myönteisissä asioissa ja onnistumisissa, sekä siinä, mitä on opittu ja koettu päivän aikana. Toiminnasta tiedotetaan vanhempien toiveiden mukaisesti. Tiedottaminen tapahtuu joko paperisella tiedotteella, tai sähköisellä tiedotteella Daisyn kautta. Jokaisessa ryhmässä on lisäksi käytössä omia tiedottamisen käytäntöjä, esimerkiksi ilmoitustaulu kalentereineen. Lasten ja huoltajien toiveita ja kehittämisideoita otetaan vastaan mielellään, ja niitä pyritään toteuttamaan mahdollisuuksien mukaan. Laajempia kyselyitä varhaiskasvatuksen laadusta tehdään aika ajoin.

Jokaiselle lapselle tehdään syksyisin, tai varhaiskasvatuksen alkaessa, yhdessä huoltajien kanssa lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma, jota päivitetään vähintään kerran kevätkaudella. Lisäksi huoltajille tarjotaan mahdollisuus Lapset puheeksi (Lp-keskustelu) menetelmän mukaiseen keskusteluun, jossa käydään läpi lapsen kehitysympäristöissä olevat vahvuudet, ja mahdolliset haavoittuvuudet. Lp-keskustelua tarjotaan lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa, sekä lapsen ollessa 3-vuotias ja -5-vuotias. Lp-keskustelua käytetään menetelmänä myös silloin, jos huoltajalla tai työntekijällä nousee huoli lapseen liittyvistä asioista. Lp-keskustelusta kirjataan lapsen tuen varmistamiseksi sovitut asiat lapsen vasuun. Jos tässä keskustelussa nousee esiin huolia, järjestetään neuvonpito, johon kutsutaan mukaan huoltajien tarpeelliseksi katsomat asiantuntijat (esimerkiksi terapeutit, erityisopettaja tai perhepalveluiden edustaja). Perheiden kanssa tehtävää yhteistyötä ovat lisäksi erilaiset juhlat, tapahtumat ja tempaukset.

Syksyisin uuden toimintakauden alkaessa pidetään vanhempainilta, jossa käydään keskusteluja ajankohtaisista asioista. Keväisin pidetään seuraavana syksynä esikoulun aloittavien lasten huoltajille vanhempainilta esikouluun liittyvistä käytännön asioista. Lapsen siirtyessä esiopetukseen käytetään apuna tiedonsiirtolomaketta, johon huoltajat kirjaavat lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyviä asioita. Tavoitteena huoltajien kanssa tehtävälle yhteistyölle on, että huoltajat ja henkilöstö sitoutuvat yhdessä lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen.

Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet[112]. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä[113].

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita

varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa[114].

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.[115]

[112] Varhaiskasvatuslaki 7-§

[113] Varhaiskasvatuslaki 7 §

[114] Varhaiskasvatuslaki 7 §

[115] Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

3.3.2 Monialainen yhteistyö Utajärvellä

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä muiden paikallisten toimijoiden kanssa. Yhteistyön tavoitteena on lasten kehityksen ja oppimisen tukeminen, sekä inklusiivisuuden varmistaminen kaikille lapsille. Yhteistyössä arvioidaan ja kehitetään toimintatapoja niin, että kaikkien lasten osallisuus toteutuu ja kaikkeen toimintaan osallistuminen mahdollistuu.

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välinen yhteistyö on kiinteä osa päiväkodin arkea. Yhteistyö on yhteisiä tapahtumia, vierailuja puolin ja toisin sekä lasten oppimiseen ja kehitykseen liittyviä palavereita. Perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen yhteistyömuotona ovat myös kulttuuritoimen järjestämät yhteiset konsertit ja teatteriesitykset, joihin osallistumme yleensä yhdessä alakoululaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksen ja koulun esiopetuksen yhteinen erityisopettaja toimii varhaiskasvatuksen ja koulun välisen sekä monialaisen yhteistyön koordinaattorina. Hänen toimenkuvaansa kuuluu lasten havainnointi, lasten tukeminen heidän oppimisessaan konkreettisesti yksilöllisesti tai pienissä

ryhmissä. Erityisopettajan tehtäviin kuuluu myös tukea, ohjata ja konsultoida varhaiskasvatuksen työntekijöitä heidän työssään lasten kehityksen ja oppimisen tukemisessa. Erityisopettaja toimii koollekutsujana lapsen tuen asioihin liittyvissä palavereissa ja hän tuo niihin erityisopetuksen näkökulman. Erityisopettajan kanssa tehdään materiaalihankintoja yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajien kanssa varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Tehtäviin kuuluu myös tulevien esiopetusryhmien valmistelu varhaiskasvatuksesta saadun tiedon perusteella, jolloin jatkumo varhaiskasvatuksesta esiopetukseen on mahdollisimman sujuva.

Lasten oppimiseen ja kehitykseen liittyen tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue eli POHDE, sekä yksityiset puhe-, toiminta- ja fysioterapeutit. Terapeuttien kanssa pidetään palavereita säännöllisesti ja sovitaan yhteisiä tavoitteita lapsen tukemiseen. Tavoitteet kirjataan lapsen vasuun. Lasten vuosittain toistuviin neuvolakäynteihin annetaan varhaiskasvatuksesta lapsen ryhmästä mukaan lomake, johon on kirjattu huomioita lapsen kehityksen osa-alueista. Lomake palautuu lapsen ryhmään neuvolakäynnin jälkeen ja siihen on kirjattu neuvolan terveiset varhaiskasvatukselle liittyen lapsen iänmukaiseen kehitykseen.

Utajärvellä toteutetaan 4 - vuotiaiden lasten laajat terveystarkastukset varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteistyönä. Varhaiskasvatuksessa, lapsen normaalissa päiväkodin kasvuympäristössä, toteutetaan osa laajaan terveystarkastukseen kuuluvasta Lapsen neurologisen kehityksen arvioinnista (Lene). Päiväkodin varhaiskasvatuksen opettajan ohjauksessa lapsi tekee Lene- arvioon kuuluvat osiot: karkeamotoriikka, poikkeavat liikkeet, vuorovaikutustaidot, tarkkaavaisuus ja motivoituminen, puheen tuottaminen, puheen ymmärtäminen ja käsitteet, kuullun hahmottaminen, silmä-käsi-yhteistyö, leikki ja omatoimisuus. Tämän jälkeen varhaiskasvatuksesta lähetetään huoltajien kautta kirjallinen palaute Lene:stä lastenneuvolaan. Perheen tullessa 4-vuotisneuvolakäynnille terveydenhoitaja käy läpi Lene-palautteen vanhempien kanssa ja tarkistaa ne mahdolliset kohdat, joissa varhaiskasvatuksessa on ollut poikkeamaa (tehdään uudelleen ko. kohtien tehtävät). Neuvolassa kirjataan lapsen asiakaskertomukseen Lene-arvioin poikkeamat ja sovitut jatkotoimet. Varhaiskasvatukseen menee takaisin päin palaute, jonka perusteella päiväkodissa voidaan panostaa erityisesti osa-alueisiin, joissa on poikkeamaa ja/tai sovitaan muista tukitoimista. Tarkoituksena on saada tietoa, missä asioissa lapsi tarvitsee tukea ja harjoitusta.

Keväisin pidetään yhteinen tiedonsiirtopalaveri lastenneuvolan, kouluterveydenhoitajan, koulun erityisopettajan, esiopettajien, varhaiskasvatuksenopettajien ja varhaiskasvatuksen esihenkilön kanssa syksyllä esiopetukseen siirtyvien lasten osalta. Tietoa lapsesta neuvolan, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välillä siirretään ainoastaan huoltajien luvalla.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös Pohteen sosiaali -ja perhepalveluiden kanssa. Perheneuvolan psykologi antaa ohjausta varhaiskasvatuksen työntekijöille kasvatukseen liittyvissä asioissa. Tarvittaessa yhteistyötä tehdään lastensuojelun kanssa. Perhetyön sekä lapsiperheiden kotipalvelun palveluista tiedotetaan perheitä ja ohjataan käyttämään palveluja tarpeen vaatiessa. Vanhus- ja vammaistyö sekä mielenterveyspalveluiden kanssa tehtävä yhteistyö käsittää vierailuja ja

lauluhetkiä palvelutaloissa ja erilaisissa juhlissa.

Muuta yhteistyötä hyvinvointialueen kanssa tehdään akuuteissa terveydenhoitoon sekä kehitykseen liittyvissä asioissa. Tapaturman tai muun akuutin terveydenhoitoavaativan tilanteen ilmetessä, otetaan ensin yhteys huoltajaan. Mikäli kumpikaan huoltaja ei pääse viemään lasta terveyskeskukseen, lasta käyttää terveyskeskuksessa joku päiväkodin työntekijä, jos se on työntekijämäärä huomioiden mahdollista. Muutoin mahdollinen hoitoon kuljetus tapahtuu taksilla tai ambulanssilla.

Utajärven evankelisluterilaisen paikallisseurakunnan kanssa tehdään myös yhteistyötä. Seurakunta tarjoaa varhaiskasvatukselle muun muassa mahdollisuuden osallistua seurakunnan järjestämiin tapahtumiin, joiden sisältö on lapsille suunnattua uskontokasvatusta. Osallistuminen näihin on vapaaehtoista ja se on varhaiskasvatuksesta erillistä toimintaa, johon kysytään lupa huoltajilta. Seurakunnan järjestämiä tilaisuuksia on noin kerran kuukaudessa. Varhaiskasvatuksessa on saatu hyödyntää myös seurakuntatalon piha-aluetta ja kotaa.

Päiväkodilta vieraillaan kirjastossa kuukausittain, myös kirjasto tarjoaa tuokioita joko kirjastolla tai tulemalla päiväkodille. Valtakunnallisissa varhaiskasvatuksen perusteissa on kirjattuna tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat kulttuurista vastaavien tahojen kanssa. Esittävän taiteen esityksiä toteutetaan päiväkodilla yhdessä kulttuuripalveluiden kanssa vähintään kahdesti vuodessa. Esitykset toteutetaan vaihtelevasti päiväkodilla tai kunnan muissa tiloissa, kohdeyleisöstä riippuen.

Tavoitteena on vasun perusteiden mukaisen kulttuurikasvatuksen toteuttaminen. Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään monipuolisesti kirjaston palveluja: lainauspalvelut, kirjaston työntekijän pitämät satutuokiot päiväkodilla, kirjaston näyttelyissä vierailu, sekä kirjaston näyttelytilan hyödyntäminen lasten kanssa tehtäviin projekteihin. Liikuntatoimen lähiliikuntapaikkoja hyödynnetään ympäri vuoden kaikenlaiseen liikkumiseen. Ravitsemus ja siivouspalvelut mahdollistavat päivittäiset ruokailut ja siistit tilat. Muutaman kerran vuodessa tehtävillä toiveruokakyselyillä lapset pääsevät vaikuttamaan ruokalistoihin.

Muita yhteistyökumppaneita ovat poliisi, palo- ja pelastustoimi, paikalliset yritykset, käsityöläiset, taiteilijat ja lähialueen oppilaitokset, joista päiväkodilla on vuosittain useita harjoittelijoita. Oppilaitosten kanssa tehdään säännöllisesti arviointia harjoittelujaksojen sujumisesta. Yhteistyömuotoja ovat eri alojen ammattilaisten vierailut päiväkodilla ja vastaavasti lapsiryhmien vierailut työpaikoissa ja yrityksissä, sekä kotiseutumuseolla. Paikallisilta yrityksiltä on saatu sponsoritukea esimerkiksi huomioliivien hankintaan. Paikallisten järjestöjen, erityisesti eläkejärjestöjen kanssa, tehdään myös yhteistyötä erilaisten tapahtumien ja projektien muodossa.

3.3.3 Yhteistyömuotojen arvioinnin käytäntöjä Utajärvellä

Huoltajien kanssa yhteistyömuotoja arvioidaan vanhempainilloissa ja muissa yhteisissä tapahtumissa, lapsen vasukeskusteluissa, sekä aika ajoin tehtävien kyselyjen avulla. Varhaiskasvatuksen esihenkilö ja erityisopettaja tekevät alakoulun vararehtorin ja erityisopettajan kanssa jatkuvaa arviointia yhteistyöstä. Lastenneuvolan kanssa toimintatavaksi on sovittu säännölliset tapaamiset. Varhaiskasvatuksen esihenkilö arvioi kulttuurikasvatuksen toteutumista ja toimintatapoja yhdessä kunnan kulttuurituottajan ja kirjastonhoitajan kanssa säännöllisin väliajoin, vähintään kerran vuodessa. Lastensuojelun sosiaalityön ja muiden perhepalveluiden sekä muiden Pohteen yhteistyötahojen kanssa toiminnan arviointia tehdään tällä hetkellä tarvittaessa. Tavoitteena on saada arviointi suunnitelluksi ja säännölliseksi.

3.4 Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma Utajärvellä

Varhaiskasvatuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma perustuu voimassa oleviin valtakunnallisiin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, sekä Varhaiskasvatuslakiin, Lakiin miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta ja Yhdenvertaisuus-lakiin. Suunnitelmaa päivitetään vähintään kolmen vuoden välein ja se liitetään osaksi ryhmävasua. Suunnitelman päivittämiseen osallistetaan henkilökunta, lapset ja perheet, mikä luo pohjan yhteiselle, laadukkaalle tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyölle. Kerran vuodessa loka-marraskuulla havainnoidaan ryhmän tai toimipaikan arkea tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta käyttäen erilaisia menetelmiä havaintojen keräämiseen. Havaintojen perusteella valitaan kehittämiskohde, jota kehitetään tiimeittäin, tai koko päiväkodin tasolla riippuen aiheesta. Suunnitelmaa päivitetään tiimipalavereissa. Arviointia tehdään kehittämisjakson lopulla ja marras-joulukuulla varhaiskasvatuksen kehittämispäivässä tarkastellaan tuloksia koko päiväkodin tasolla.

Tasa-arvolaki vaatii, että toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu sisältää kolme vaihetta:

- tasa-arvotilanteen selvittämisen
- toimenpiteitä tasa-arvon edistämiseksi
- arvion aikaisemmista toimenpiteistä.

Yhdenvertaisuuslaki puolestaan velvoittaa, että toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnittelu sisältää kaksi vaihetta:

- arvioidaan miten sen toiminta vaikuttaa eri ihmisryhmiin ja miten yhdenvertaisuus toteutuu toiminnassa
- ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumiseksi toiminnassa

Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta tukevan varhaiskasvatuksen perustana on, että koko työyhteisö ymmärtää suunnitteluun liittyvät käsitteet ja mikä toiminnallisen suunnittelun tarkoitus on. Keskiössä ei ole täytettävä lomake, vaan varhaiskasvatuksen toimipaikan toimintakulttuurin ja asenneilmapiirin muutos. Tämä vaatii henkilöstön kesken käytyjä keskusteluja omista toimintatavoista, ajatuksista ja

asenteista ja halua kehittää omaa ja yhteistä toimintaa. Suunnitelmaa päivitettäessä hyviä kysymyksiä ovat esimerkiksi:

- Mitä on tasa-arvo?
- Entä yhdenvertaisuus?
- Mitä on sukupuolisensitiivisyys? Miten sen tulisi näkyä varhaiskasvatuksen arjessa?
- Millaista tietoa meillä on sukupuolen moninaisuudesta?
- Mitä ovat antirasismi ja muu syrjintää, esim. vammaisiin kohdistuvaa, purkava toiminta?
- Onko työyhteisössä keskusteltu siitä, mitkä ja miten normit vaikuttavat toimintaamme?

Ensimmäinen askel suunnittelua tehtäessä on tutustua yhdessä työyhteisön kanssa keskeisiin käsitteisiin ja tehdä normeja näkyväksi. Mitä vähemmän on tietoa siitä, mitä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus käytännössä tarkoittaa, sitä vaikeampi on nähdä muutosta vaativia toimintatapoja arjessa. Perehtymisen jälkeen selvitetään ryhmän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanne. Selvityksen perusteella valitaan kehitettävät teemat ja määritellään niille tavoitteet, sekä päätetään konkreettiset toimenpiteet, joita on helppo toteuttaa päivittäisessä toiminnassa ja arvioida. Lopuksi arvioidaan, missä onnistuttiin, tuottiko jokin asia tai aihe haasteita, onko tarvetta jatkaa vielä samojen aiheiden parissa, tai juurtuiko joku toimenpide osaksi arkea? Lasten osallisuus tulee huomioida arvioinnin prosessissa. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus suunnitelman päivitys prosessi toistetaan vähintään kolmen vuoden välein, mutta tarvittaessa vuosittain.

3.5 Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisy Utajärvellä

Utajärven varhaiskasvatuksessa käytetään positiivisen pedagogiikan menetelmiä ja opetellaan lasten kanssa huomaamaan hyvää sekä itsessään, että muissa lapsissa ja aikuisissa. Hyvän huomaaminen kannustaa toimimaan ystävällisesti ja kaveria kunnioittaen. Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän estämiseksi tehdään mahdollisimman paljon ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä. Pienryhmätoiminta lisää turvallisuuden tunnetta ja aremmatkin lapset rohkaistuvat ja saavat äänensä kuuluviin. Tällöin on helpompi tuoda esiin mieltä mahdollisesti askarruttavia asioita. Päiväkodin arkeen kuuluu tunnetaitojen opettelua ja haasteellisten tilanteiden sanoittamista yhdessä aikuisen kanssa.

Lapselle annetaan lupa kaikenlaisiin tunteisiin ja niiden tunnistamista, sanoittamista ja hallintaa harjoitellaan erilaisin menetelmin arjen tilanteissa, sekä suunnitelluissa pienryhmätuokioissa. Satujen, draaman, tunnekorttien ja muiden menetelmien avulla tutustaan erilaisiin tunteisiin, harjoitellaan empatia taitoja, sekä etsitään ja mietitään kaikkia tyydyttävää ratkaisua ristiriitoihin. Varsinkin alle 3-vuotiaiden kanssa näitä asioita harjoitellaan päivittäin. Varhaiskasvatuksen työntekijät ovat saaneet koulutusta tunnetaitojen käsittelemiseen lasten kanssa.

Kiusaamiseen puututaan heti ja kiusaamista ei sallita missään muodossa; esimerkiksi leikistä pois jättämiseen puututaan tilanteen vaatimalla tavalla. Kaikissa tilanteissa aikuisen on tärkeää selvittää kaikkien osapuolten näkemys tapahtuneesta. Tässä voidaan käyttää apuna kuvia, liikennevalokortteja ja / tai tilanteen piirtämistä lasten kertoman perusteella. Näin voidaan auttaa lapsia jäsentämään

tapahtunutta.

Sanalliseen ja fyysiseen kiusaamiseen reagoidaan heti, kun se huomataan ja tilanne käsitellään lasten kanssa loppuun asti. Tavoitteena on, että aikuinen on läsnä ja havainnoi ja ennakoi tilanteita, jotta ne eivät kärjistyisi kiusaamiseksi asti. Mikäli tilanne pääsee kuitenkin kehittymään lasten välillä niin, että joku pahoittaa mielensä, tilanne selvitetään aikuisen kanssa. Anteeksipyyntöä voidaan käsitellä esimerkiksi kuvien tai piirtämisen avulla, anteeksipyytäessä ei ole pakko halata. Anteeksi pyytävä voi katsoa tilanteessa kaverin silmiin ja kertoa mitä pyytää anteeksi, tai piirtää tilanteen. Aikuinen voi auttaa tilanteessa sanoittamalla anteeksipyynnön lapsen puolesta, mikäli hän ei siihen kykene. Tarkoituksena on oikeasti pyytää anteeksi tapahtunutta ja toisen mielen pahoittamista.

Joskus mielensä pahoittaminen voi johtaa tilanteeseen, jossa lapsen taidot eivät vielä riitä oman käytöksen rauhoittamiseen. Hänen käytöksensä voi aiheuttaa vaaraa lapselle itselleen, muille lapsille, aikuisille tai ympäristölle. Tällöin aikuisen on toimittava tilanteessa siten, että hän suojaa lasta itseään ja muita lapsia hoidollisella kiinnipidolla, kunnes tilanne rauhoittuu. Hoidollisesta kiinnipidosta keskustellaan lapsen kanssa tilanteen lauettua ja aina myös huoltajien kanssa. Tilanteesta kirjataan seuraavat asiat; lapsen nimi, alkamisaika, loppumisaika, tapahtumapaikka, kiinnipitoon osallistuneet henkilöt, syyt ja perusteet, sekä kiinnipidon kulku alusta loppuun, lapsen mielipide ja kokemus, kiinnipidon vaikutukset vasuun.

Mikäli kiinnipitotilanteita on toistuvasti, niistä tehdään lastensuojeluilmoitus, jotta lapsi ja perhe saavat tarvitsemansa avun tilanteen helpottamiseksi. Tilanteista täytetään myös lomake ”ilmoitus tapaturmasta tai läheltäpiti -tilanteesta", joka toimitetaan työsuojeluun. Varhaiskasvatuksen työntekijät saavat koulutusta hoidolliseen kiinnipitoon. Koulutus tarjoaa toimintatapamallin uhka- ja väkivaltatilanteisiin ja erityisesti niiden ennaltaehkäisyyn. Tavoitteena on luoda turvallinen työyhteisö sekä asiakkaille, että työntekijöille.

Aikuiset toimivat malleina kaikissa tilanteissa. Lapset lukevat aikuisten ilmeistä ja eleistä paljon sellaista, mitä ei sanota ääneen. Myös aikuisilla on lupa kaikenlaisiin tunteisiin ja niitä voi halutessaan sanoittaa myös lapsille lasten ikä- ja kehitystason mukaan. Esimerkiksi lemmikkien kuolemasta voi keskustella lasten kanssa. Tässäkin tavoitteena on empatiataitojen ja myötätunnon opettelu, jotka vahvistuessaan vähentävät kiusaamista. Kaikkien aikuisten velvollisuus on myös puuttua havaitsemaansa aikuisten väliseen kiusaamiseen ja epäasialliseen käytökseen. Mikäli tällaista havaitaan, kerrotaan siitä esihenkilölle, joka voi sitten selvitellä tilannetta tarvittaessa ulkopuolisen konsultaation, esim. työterveyspsykologin, avulla.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet.

Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisella suunnittelulla (luku 1.2). Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava paikallinen suunnittelu sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.1.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys Utajärvellä

Pedagogisen toiminnan suunnittelun suuret linjat päätetään varhaiskasvatuksen opettajien ja -sosionomien yhteisissä pedagogisissa palavereissa, jotka kokoontuvat noin kerran kuukaudessa. Siellä käsitellään esimerkiksi yhteiset tapahtumat, ajankohtaiset kalenterivuoteen liittyvät asiat, sekä suuntaviivat ajankohtaisiin haasteisiin. Keväällä asiana on muun muassa seuraavan syksyn ryhmien kokoonpanojen päättäminen, eli lasten ryhmiin jakaminen ja siinä huomioitava pedagogiikka niin, että ryhmät toimivat mahdollisimman sujuvasti. Ryhmissä huolehditaan suunnitelmallisesti siitä, että toiminta on monipuolista ja kaikki oppimisen alueet tulevat käsitellyiksi erilaisten työtapojen kautta. Lisäksi noin kerran kuukaudessa kokoontuu myös lastenhoitajien pedagoginen tiimi. Siinä käsitellään pedagogiikkaa lastenhoitajien työn näkökulmasta.

Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden, eli oppimisen osa-alueet huomioidaan kaikissa päivän tilanteissa ja toiminnoissa, puhutaan kokopäiväpedagogiikasta. Varhaiskasvatuksen opettajat ja sosionomit käyttävät suunnitteluajasta osan työpaikalla ja osan muualla valmisteluun, suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Tiimien yhteiset suunnittelupalaverit linjaavat ryhmien oman pedagogisen suunnan lapsiryhmän tarpeiden ja lasten vasujen pohjalta. Seurantaa ja arviointia tehdään viikoittain ryhmän yhteisessä palaverissa, jossa arvioidaan toimintaa havainnointien ja dokumentointien pohjalta, suunnitellaan tulevaa ja mietitään toiminnan kehittämisen tarpeita.

Lasten ideoita ja mielenkiinnonkohteita kerätään kysyen lasten kokouksissa, leikkiä ja muuta toimintaa havainnoiden ja keskustellen huoltajien kanssa siitä, mitä huoltajat tekevät, sekä leikkivät lasten kanssa kotona ja vapaa-aikana. Lapsia osallistetaan toiminnan suunnitteluun ja lasten toiveita kerätään konkreettisesti ryhmässä sovittuun paikkaan ja niitä toteutetaan. Lasten kehityksellisiä tarpeita vastaavat pedagogiset toimintatavat kirjataan lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin. Henkilöstön lapsista tekemät havainnot ovat tärkeää tietoa toimintaa suunniteltaessa. Ideoita toiminnan toteuttamiseen saadaan myös lasten huoltajilta esimerkiksi lasten vasukeskusteluissa, vanhempainilloissa ja tapahtumissa.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

4.2.1 Pedagoginen dokumentointi Utajärvellä

Pedagogista dokumentointia tehdään toimintakauden aikana erilaisin menetelmin. Toimintaa ja oppimista dokumentoidaan muun muassa valokuvaamalla ja videoimalla. Ryhmissä on esillä oppimisen osa-alueita kuvaava puu, tai muunlainen esitysmalli, johon liitetään toimintakauden aikana otettuja valokuvia, lasten toiveita ja ideoita, sekä lasten valmistamia taideteoksia. Dokumenttiseinän avulla monipuolinen toiminta tulee näkyväksi ja lapset voivat muistella tekemisiään, sanoittaa sitä ja seurata omaa oppimistaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta tulee näkyväksi myös huoltajille dokumentoinnin kautta.

Dokumentointia tehdään myös lasten vasuun. Lasten havainnointi ryhmässä eri tilanteissa ja sen ylös

kirjaaminen on olennainen osa dokumentointia. Utajärvellä on käytössä sähköinen Daisy-asiakastietojärjestelmä, johon voi laittaa kuvia lasten omiin kansioihin. Kuvallisessa dokumentoinnissa painotetaan erityisesti lapsen vasuun kirjattujen pedagogisten menetelmien toteutumista. Pedagogisen dokumentoinnin osana toimivat myös erilaiset lapsille tehtävät ikäkausiarvioinnit, jotka voivat liittyä karkea- ja hienomotoriikkaan, puheen kehitykseen, lukemisen-, kirjoittamisen-, tai matemaattisten taitojen valmiuksiin. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja ryhmän henkilökunta tekevät arviointeja yhteistyössä.

Videodokumenttia voidaan käyttää toiminnan ja oppimisympäristöjen kehittämiseen, se nostaa esiin lasten mielenkiinnon kohteita ja mahdollisia muutostarpeita oppimisympäristöissä. Vuorovaikutustilanteiden dokumentointi ja niiden läpikäyminen ryhmän aikuisten kanssa antaa merkittävää tietoa lasten kehityksestä, oppimisesta ja toiminnan tavoitteiden saavuttamisesta. Pedagoginen dokumentointi ylläpitää ja helpottaa myös henkilöstön ja tiimin toiminnan arviointia ja kehittämistä, sekä oppimisympäristön arviointia ja kehittämistä.

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu.

Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättelemään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi

toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä.
Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapa. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittelyssä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien esimerkiksi hyppy-, heitto- ja kiinniottoleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykkinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa.
Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

4.4.1 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä Utajärvellä

Utajärven varhaiskasvatuksessa leikkiä pidetään tärkeänä ja sille varataan aikaa, tilaa ja välineitä. Esimerkiksi roolivaatteet, majaleikkivälineet, sekä erilaiset leikkimateriaalit kuten kauppa-, kirjasto-, korjaamo- ja kampaamovälineet ovat vapaassa käytössä. Lasten ikätason mukaisesti myös muuta materiaalia on lasten saatavilla ja otettavissa leikkiin, kuten pöytätyöskentelyvälineet.

Lasten rakentamat leikit esimerkiksi majat, junaradat, kotileikit ja kulkuneuvot saavat olla käytössä niin kauan kuin leikki kestää, vaikka useampia päiviä, eli leikkiä ei tarvitse kerätä siivouksen tieltä pois. Pitkäkestoisen leikin turvaaminen nähdään tärkeäksi ja kaikki kasvattajat sitoutuvat tämän tavoitteen edistämiseen. Joustavalla aikataululla mahdollistetaan pitkäkestoinen leikki; esimerkiksi aamupäivällä voidaan jäädä leikkimään sisälle lounaaseen asti.

Henkilöstön tehtävänä on huolehtia siitä, että vuorovaikutus leikissä on sujuvaa ja kaikki leikkijät saavat mielekkään roolin. Henkilöstö ohjaa leikkiä eteenpäin silloin, jos leikki jumittuu ja lapset eivät pääse itse etenemään leikissä. Lasten mielenkiinnon kohteista ja lähiympäristöstä nousevia leikki-ideoita kehitellään yhdessä lasten kanssa ja henkilöstö rikastuttaa ja tarvittaessa kehittää leikkiä.

Juonelliseen leikkiin voidaan myös liittää pedagoginen tavoite, jolloin henkilöstö ohjaa ja rikastuttaa leikkiä tavoitteen suuntaisesti. Tavoitteena voivat olla hyvät pöytätavat, joita harjoitellaan ohjatusti kotileikissä. Kaveri- ja tunnetaitoja voidaan harjoitella hoivaleikissä ja kielenkehitystä tuetaan esimerkiksi ravintola- tai kauppaleikissä.

Lapsen sukupuolesta riippumaton monenlaisuus, yksilöllisyys ja omanlaisuus on sallittua. Lapsia kannustetaan kokeilemaan monipuolisesti eri aktiviteetteja ja rooleja, ja kunnioitetaan myös heidän oikeuttaan olla kiinnostumatta niistä. Rohkaistaan sekä tyttöjä että poikia ilmaisemaan kaikenlaisia tunteita; riemua, pelkoa, ikävää, hoivahalua, riehakkuutta, suuttumusta jne. Tunteita tai käytöstä ei nimetä arvottavalla tavalla poikamaiseksi tai tyttömäiseksi.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden[116] mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielipiteet, mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma
Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

[116] Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin. Tarvittaessa lapsia tuetaan käyttämään omaa vaihtoehtoista kommunikaatiotapaa osana ryhmän vuorovaikutusta.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisen kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö

sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Kielten rikas maailma Utajärvellä

Kielen oppiminen tapahtuu varhaiskasvatuksessa kaikissa arjen tilanteissa. Erilaisia perushoitotilanteita sanoitetaan lapsille, ja kieltä käytetään myös laulujen, lorujen ja satujen muodossa. Kielen merkityksiä, vivahteita ja rakenteita käsitellään, sekä lasten sanavarastoa kartutetaan esimerkiksi satujen, kertomusten ja erilaisista aiheista käytyjen keskustelujen avulla. Lasten kanssa pelataan erilaisia muistia, ajattelua, syy-seuraussuhteiden ymmärtämistä ja käsitteiden muodostamista edistäviä pelejä.

Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään erilaisia vuorovaikutustilanteita oppimistilanteina. Lapsen aloitteisiin ja kysymyksiin vastataan ja keskustelukulttuuria pidetään tietoisesti yllä. Esimerkiksi ruokailutilanteissa keskustellaan lasten kanssa, ohjataan hyviin ruokailutapoihin ja hyödynnetään tilanne kielellisten taitojen oppimisen paikkana. Erilaisia tapoja, kuten tervehtimistä ja kiittämistä, opitaan aikuisten esimerkin kautta. Läsnäolon, ilmaisun, empaattisuuden ja tietoisen vuorovaikutuksen avulla lapselle välittyy keinoja toimia vuorottelevassa ja ilmeikkäässä keskustelussa yhdessä muiden kanssa. Kuvat ja tukiviittomat ovat tarvittaessa käytössä, jotta lapset voivat ilmaista itseään ja tulla ymmärretyiksi.

Puhetta ja kirjoitettua kieltä käyttämällä lasta ohjataan tunnistamaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja. Erilaisten tunteiden ilmaisua sanallisesti, huumorin käyttöä ja rikasta puhekieltä opitaan aikuisten esimerkin, erilaisten ilmaisumuotojen, kuten musiikin ja teatterin, sekä erilaisten materiaalien, kuten aistiseikkailumateriaalin, avulla. Kielellisiä taitoja opitaan yksilöllisesti ja kielellisten valmiuksien kehittyminen tapahtuu jokaisella lapsella oman kehitysaikataulunsa mukaisesti. Lapsen kielellisiä taitoja arvioidaan ja havainnoidaan yhteistyössä huoltajien, työtiimin sekä tarvittaessa erityisopettajan ja puheterapeutin konsultoinnin avulla.

Lapsella on oikeus käyttää omaa kieltään ja rakentaa omaa kielellistä identiteettiään äidinkielestä riippumatta. Huoltajien kanssa tehdään yhteistyötä lapsen kielitaidon arvioinnissa erityisesti silloin, kun äidinkieli on muu kuin suomi. Tarvittaessa käytetään tulkin apua, jotta voidaan keskustella huoltajien kanssa lapsen kielellisistä taidoista ja valmiuksista. Kielen oppimisen tukena käytetään kuvia, tukiviittomia ja oman kielen avainsanoja. Yhteistyö huoltajien kanssa on tällöin tärkeää.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen** ja **kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen.
Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan ja soitetaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoittamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi rakentelu, muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä

nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä.
Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen** ja **keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja kehollisen kokemiseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työstetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Ilmaisun monet muodot Utajärvellä

Varhaiskasvatuksesta tehdään vierailuja paikallisiin kulttuurikohteisiin kuten kotiseutumuseoon, kirkkoon, kivipuistoon ja Geopark alueen kohteisiin. Vierailujen tavoitteena on tutustuttaa lapsia paikalliseen kulttuuriperimään ja tarjontaan. Kotikunnan lähiympäristöön tehtävillä retkillä lapset saavat mahdollisuuden tutkia ympäristöä ja tutustua esimerkiksi paikallisiin nähtävyyksiin, kuten patsaisiin ja muistomerkkeihin. Kirjaston henkilökunta tarjoaa satutuokioita vierailemalla säännöllisesti päiväkodissa. Lasten ilmaisukyky kehittyy, kun ilmapiiri ja ympäristö ovat suotuisat. Työntekijät kannustavat keskustellen ja rohkaisten lapsia tuomaan esille omia mielipiteitään, tutkimaan ja ilmaisemaan itseään eri tavoin.

Musiikin avulla työntekijät rohkaisevat lapsia tutustumaan musiikkiin ja antavat mahdollisuuden saada musiikillisia elämyksiä. Yhdessä laulaminen ja soittaminen erilaisilla soittimilla, tutustuttaa lapsen erilaisiin musiikkityyleihin, rytmityksiin, sekä tunteiden ja ajatusten ilmaisuun musiikin avulla. Näitä ovat esimerkiksi ryhmän omat ja koko päiväkodin yhteiset musiikkihetket. Lapset pääsevät osallistumaan musiikkiesityksiin ja rohkaistuvat esiintymään päiväkotiyleisön edessä. Päiväkodista tehdään musiikkivierailuja myös lähialueen toimijoiden luokse, kuten vanhainkodit, ja kannustetaan lapsia esiintymään musiikillisesti vierasyleisölle.

Erilaisten musiikkiyhtyeiden, laulajien ja soittajien vierailut päiväkodilla antavat lapsille mahdollisuuden kokea musiikkia ja saada uusia elämyksiä. Lasten kanssa käydään myös vierailemassa lähialueen kulttuuritapahtumissa kuten konserteissa ja teatteritapahtumissa, jolloin lapset saavat uusia virikkeitä leikkeihinsä ja itsensä ilmaisuun.

Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokeilla monipuolisilla maalaus- ja piirustusvälineillä kuvallista ilmaisua, samalla kehittäen ajattelu- ja motorisia taitojaan. Mielikuvituksen käyttö, värien maailmaan tutustuminen, onnistumisen kokemusten saaminen ja yhdessä tekeminen toteutuvat päiväkodissa

askarrellen, piirtäen ja maalaten eri tekniikoita käyttäen.

Päiväkodin verstas tarjoaa lapsille mahdollisuuden nikkaroinnin ja rakentelun keinoin tuoda esille omia suunnittelu- ja ongelmanratkaisutaitoja, sekä tutustuttaa erilaisten materiaalien käsittelyyn. Lapsilla on päiväkodissa käytössä myös muita monipuolisia tapoja käsityöllisen toiminnan toteuttamiseen, kuten muovailuvahat, terapiavahat, Kinetic sand –taikahiekka ja ompelutarvikkeet. Leipominen lasten kanssa antaa mahdollisuuden käsitellä taikinaa ja jäsentää yhdessä esimerkiksi tapakulttuuria ja perinteitä.

Päiväkodissa on erilaisia välineitä, kuten käsinukkeja, roolivaatteita, huiveja, pöytäteatterimateriaaleja ja kasvovärejä, joita lapset voivat hyödyntää draaman, tanssin, leikin ja kehollisen ilmaisun toteuttamiseen sekä mielikuvituksen käyttämiseen. Lapset nauttivat myös varhaiskasvatuksen työntekijöiden toteuttamista teatterihetkistä, joiden avulla lasten kanssa voidaan käsitellä tunteita ja lasta askarruttavia asioita, jäsentää kokemusmaailmaa ja opetella vuorovaikutustaitoja. Teatterin avulla lapset tutustuvat varhaiskasvatuksessa myös lastenkirjallisuuteen. Päiväkodissa vierailevat nukke- ja draamateatterit tuovat lapsille uusia kokemuksia, elämyksiä sekä keinoja tunteenilmaisuun ja tuovat kirjallisuutta tutuksi.

Erilaiset sähköiset välineet, kuten päiväkotiryhmän oma kännykkä ja Ipad toimivat päiväkodissa myös lasten ilmaisun apuvälineinä. Lasten kanssa yhdessä toteutetut kuvamateriaalit, videot ja musiikkisisällöt tutustuttavat lapsia teknologiaan ja sen hyödyntämiseen kulttuurin ja ilmaisun tuottamisessa. Päiväkodissa on ryhmien yhteisessä käytössä älytauluja, videotykki ja valkokangas, jotka mahdollistavat erilaisten kulttuurisisältöjen ja lasten toteuttamien materiaalien tutkimisen yhdessä.

Varhaiskasvatuksessa toteutettavat yhteiset juhlahetket, joissa voivat olla mukana myös lasten huoltajat, antavat lapsille tilaisuuden esittää, luoda ja ilmaista monipuolisesti sekä ylläpitää ja ymmärtää yhteisiä kulttuuriperinteitä ja –tapahtumia.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden** ja **tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai

lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänkysymyksiä, esimerkiksi syntymästä ja kuolemasta.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja **tulevaisuutta** pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta. Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median

tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Minä ja meidän yhteisömme Utajärvellä

Päiväkodilta osallistutaan tarjolla oleviin paikallisiin kulttuuritapahtumiin esimerkiksi konsertteihin, teatteriesityksiin ja sirkusnäytöksiin, sekä vieraillaan paikallisissa kulttuurikohteissa, kuten kirjastossa kotiseutumuseossa, kirkossa, kivipuistossa ja Geopark-kohteissa. Vierailujen tavoitteena on tutustuttaa lapsia paikalliseen kulttuuriperimään ja tarjontaan. Retket lähiympäristöön tutustuttavat lapsia kotiseutuunsa. Yhdessä havainnoidaan, millaisena kotiseutu näyttäytyy, millaisia rakennuksia, muistomerkkejä ja luontoa seudulla on, millaista on ollut menneisyydessä ja millaiseksi seutu ehkä voi muuttua tulevaisuudessa.

Kirjasto tarjoaa muutaman kerran vuodessa satu- ja teatterituokioita päiväkoti vierailuilla. Menneisyyttä voidaan pohtia ja käsitellä lasten kanssa esimerkiksi vanhoja tavaroita tutkimalla, lukemalla aihetta käsitteleviä kirjoja ja haastattelemalla lasten isovanhempia. Perinneleikit ja –laulut tutustuttavat lapsia menneeseen aikaan. Huoltajilta saadaan tietoa lapsen kasvun vaiheista. Menneisyyden tutkiminen tuo pohjaa nykyisyydelle, jota rakennamme yhdessä lasten kanssa. Nykyhetken ilmiöitä ja asioita pohditaan lasten kanssa keskustellen. Tarvittaessa etsitään tietoa askarruttavista aiheista esimerkiksi kirjastosta ja internetistä. Yhdessä pohditaan myös tiedon luotettavuutta ja paikkansapitävyyttä.

Lapsiryhmässä tutustutaan erilaisiin kulttuureihin, perinteisiin ja tapoihin esimerkiksi kirjojen, tarinoiden ja vanhempien esittelyiden ja haastattelujen avulla. Lapset voivat kertoa myös itse omasta kulttuuristaan ja perinteistään. Erilaiset juhla-ajat, kuten joulu ja pääsiäinen tutustuttaa lapsia uusiin ja vanhoihin perinteisiin ja tapoihin. Päiväkodissamme vietämme myös isovanhempien päivää, johon ovat tervetulleita myös lapsen muut tärkeät aikuiset. Lasten erilaisia kulttuuritaustoja tarkastellaan esimerkiksi ruokakulttuurin kautta ja etsitään maailmankartalta maita, jotka liittyvät ryhmässä olevien lasten perheisiin tai opetellaan heidän äidinkielen sanoja. Ruokailu- ja hygieniatilanteissa huomioidaan lasten huoltajien toiveet, tavat, katsomuksen ja tottumukset. Tämä edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä luottamuksellista keskustelua huoltajien kanssa.

Työntekijä katsomuskasvattajana

Lähtökohtana katsomuskasvatuksessa on lapsen turvallisuuden tunne, lapsen omien kokemusten, ajatusten ja kysymysten kohtaaminen. Turvallisuuden tunnetta ylläpitää se, että läheinen, omassa ryhmässä toimiva aikuinen on ensisijainen kokemusten ja pohdintojen kohtaaja. Katsomuskasvatuksen antaminen on osa varhaiskasvatuksen työntekijän ammattikuvaa. Jokainen aikuinen toteuttaa sitä arjessa, omassa ryhmässään, oman ryhmän tarpeiden mukaan, kokonaisopetuksen puitteissa ja periaatteella.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia sekä arvoja kuullen ja kunnioittaen. On hyvä, että lapsi voi keskustella ajatuksistaan ja kokemuksistaan turvallisesti hänelle tutun ja tärkeän ihmisen kanssa. Tärkeää on kasvattajan oma avoin, kunnioittava ja utelias suhtautuminen eri uskontoihin, katsomuksiin ja näiden aihepiireihin yleensä. Tietoa eri kulttuureista ja uskonnoista voi aina hankkia. Katsomuskasvatus ei riipu kasvattajan omasta vakaumuksesta. Uskonto ja katsomus ovat tunneherkkiä kasvatuksen osa-alueita. Tärkeää on, millaisen tunnejäljen jätämme lapseen. Myös tuokion ja tilanteen ilmapiiri jättää jälkensä. Aikuinen on mallina sille, miten uskontoihin ja katsomuksiin suhtaudutaan ja miten niistä puhutaan. Kasvattaja voi tiedostamattaan välittää lapselle negatiivisen kuvan. Myös se, ettei ota kantaa tai välttelee aiheeseen liittyviä kysymyksiä, kertoo jotain aikuisen suhtautumisesta.

Olemalla tietoinen omista kulttuurisista ja uskonnollisista juuristaan, sekä toimintansa taustalla vaikuttavista arvoista ja asenteista, kasvattaja kykenee tukemaan myönteisellä tavalla lasten katsomuksellisen identiteetin kehitystä. Erilaisten katsomusten huomioiminen ei vaadi kasvattajalta kaikkien perinteiden syvällistä tuntemista. Arvostava esiintuominen riittää. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa kaikkien katsomuksien on saatava olla läsnä samanarvoisina. Avoimuus ja tieto, toisen kunnioittaminen ja arvostaminen poistavat pelkoja ja ennakkoluuloja. Jokaisen lapsen koti ja tausta on tasaveroinen, yhtä hyvä ja hyväksytty. Avoimuus lähtee aikuisen asenteesta.

Katsomuskasvatus Utajärvellä

Katsomuskasvatusta toteutetaan Utajärvellä niin, että sillä on lapselle merkitystä hänen omassa elämänpiirissään. Työntekijöiden avoin ja myönteinen suhtautuminen katsomusten aihepiiriin on perusta lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle ja oppimiselle sekä hyvälle yhteistyölle huoltajien kanssa. Lapsilla voi tulla paljon kysymyksiä elämästä katsomuksellisissa pohdinnoissa. Huoltajien kanssa keskustellaan katsomusasioista vasukeskustelussa, jotta tiedetään, millä tavoin perhe käsittelee pohdinnan aiheita ja miten he vastaavat lapsen kysymyksiin esimerkiksi kuolemasta.

Varhaiskasvatuksessa ovat luontevasti läsnä vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja perinteet, joista suuri osa liittyy olennaisesti suomalaiseen kristilliseen perinteeseen. Katsomuskasvatuksen sisältöjä ovat muun muassa eettiset kysymykset, kirkolliset juhlapyhät sekä niihin liittyvät laulut ja leikit. Sisältöjä katsomuskasvatukseen tuovat myös perheiden erilaiset juhlat kuten kaste, konfirmaatio, häät ja hautajaiset. Myös muiden kulttuurien juhlia voidaan viettää varhaiskasvatuksessa, mikäli ne liittyvät lapsiryhmässä olevien lasten perinteisiin. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus sisältää kulttuuriperinnön siirtämistä sukupolvelta toiselle. Siihen kuuluu oman uskonnon tapoihin, traditioihin ja sisältöihin tutustumista. Tunnelma, estetiikka, esineet, symbolit, kuvat, musiikki ja taide tarjoavat monipuolisen oppimisympäristön aineksia.

Katsomuskasvatukseen kuuluu myös elämänkysymysten pohdintaa; kuolema, oikea ja väärä, kuka minä olen, kuka tai mikä on Jumala, miksi toiset lapset kutsuvat Jumalaa Allahiksi, toiset jollain muulla nimellä. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus on uskonnollisesti sitouttamatonta. Juhlatraditiot

lauluineen, leikkeineen ja koristeluineen ovat osa suomalaista kulttuuria. Samasta syystä traditionaaliset virret ja esim. jouluevankeliumi eivät sellaisenaan ole uskonnon harjoittamista. Myös Jeesuksen syntymästä kertova joulukuvaelma on perinteen mukaista draamaa.

Yhteistyö kunnan, Utajärven evankelisluterilaisen alueseurakunnan ja varhaiskasvatuksen välillä sisältää myös uskonnollisia tilaisuuksia esimerkiksi adventti-, pääsiäis- ja kevätkirkot ja kouluun lähtevien siunaaminen. Uskonnollisiin tilaisuuksiin voivat osallistua vain ne lapset, joiden vanhemmat antavat siihen suostumuksensa uskontokunnasta riippumatta. Uskonnolliseen vakaumukseen ohjaaminen on aina lapsen kodin asia ja sitä on kunnioitettava. Varhaiskasvatuksen henkilöstö huolehtii luvan kysymisestä vanhemmilta. Päiväkoti huolehtii tiedottamisesta lasten vanhemmille ja järjestää muille lapsille samanveroista toimintaa. Lapsen osallistumiseen ei vaikuta uskonnollisen yhteisön jäsenyys, vaan vanhempien tahtotila.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Keskeisiä matematiikan osa-alueita ovat matemaattiset ajattelu- ja päättelytaidot, lukukäsite ja laskemisen taidot, aritmeettiset taidot, geometriset taidot, mittaaminen ja aika sekä näihin liittyvät käsitteet.

Matemaattisen ajattelun kehittyminen on yhteydessä avaruudelliseen hahmottamiseen sekä kielellisiin ajattelun taitoihin. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan.

Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoitteleminen vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto, esimerkiksi metsä, puisto, niitty tai ranta-alue voi olla myös esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittelemista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävän elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten

omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys
siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja tai soittimia ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Tutkin ja toimin ympäristössäni Utajärvellä

Lasten matemaattisen ajattelun valmiuksia ja taitojen kehittymistä tuetaan tutkimalla päiväkodin arkiympäristössä ilmenevää matematiikkaa. Lukumääriin tutustutaan tehtävien, kirjojen, pelien, laulujen, lorujen ja leikkien avulla, sekä laskemalla eri asioiden ja esineiden lukumääriä. Pelit ja leikit ulkona voivat myös sisältää matemaattisia aineksia, esimerkiksi muotoja sekä sijainti – ja suhdekäsitteitä. Ympäristöä havainnoimalla voidaan lasten kanssa tutkia lukumääriä, tehdä vertailuja, luokitella ja järjestää esineitä ja asioita. Pelien, leikkien ja liikkumisen avulla voi harjoitella lasten kanssa myös mittaamista. Lapsista on mukava tutkia seinällä olevasta mitasta omaa pituuttaan ja vertailla sitä muihin. Aikakäsitettä voi avata lapsille tutkimalla yhdessä kelloa, havainnoimalla ulkona vuorokauteen ja vuodenaikaan liittyviä ilmiöitä, sekä tutkimalla aiheeseen liittyviä kirjoja.

Matemaattisia taitojaan lapset voivat tuoda ilmi rakentelemalla, piirtämällä, askartelemalla ja muovailemalla. Rakenteluleikit esimerkiksi legoilla ja palikoilla vahvistavat lapsen geometrista ajattelua ja hahmottamista. Luokittelua, vertailua ja pieniä matemaattisia pulmia harjoitellaan arkisissa tilanteissa lasten kanssa. Ruokapöydässä voi ruokakasvatukseen liittyvän keskustelun ohessa myös opetella arvioimaan juomalasin tilavuutta; paljonko lasiin voi kaataa, ilman että neste tulee yli reunan.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin, sekä niiden toimintaan. IPadejä ja älytauluja käytettäessä selvitetään yhdessä lasten kanssa pelien ja ohjelmien turvaikärajat ja pohditaan niiden perusteluja. Lapsia kannustetaan tutustumaan teknologiaan ja tutkitaan esimerkiksi mekaanisten leluja toimintatapaa. Lasten esittämiin kysymyksiin etsitään yhdessä vastauksia. Kun lapsi tutkii itse asioita ja tapahtumia ja saa vastauksia kysymyksiinsä, herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa.

Teknologian käyttöä ohjataan niin, etteivät median luomat ulkonäköihanteet tai lasten keskinäiset kommentit vääristä kehonkuvaa. Varhaiskasvatuksessa tuetaan myönteisen kehonkuvan kehittymistä. Lasten kanssa käsitellään ikätasoisesti ulkonäköön liittyvien kommenttien haitallisia vaikutuksia. Ikään sopimattomien mediasisältöjen saatavuus on lisääntynyt. Lasta pyritään suojaamaan median aikuisseksuaaliselta sisällöltä ja aiheesta tiedotetaan vanhempia. Varhaiskasvatuksessa tuetaan perhettä kertomaan myös koulu- ja nuoruusikäsille sisaruksille pienten lasten suojaamisesta median aikuisseksuaalisilta ja väkivaltaisilta sisällöiltä.

Ympäristökasvatuksen paikallisia toimintatapoja ovat esimerkiksi omien kylvöjen ja istutusten teko päiväkodin pihalle ja kotiin viemisiksi. Lasten kanssa tehdään säännöllisesti retkiä lähiympäristöön ja sen metsiin, seurakunnan kodalle ja sen ympäristöön, Geoparkin alueelle Rokuan kansallispuistoon ja muihin helposti saavutettavissa oleviin kohteisiin. Retkillä havainnoidaan luontoa, sen eliöitä ja kasveja

sekä opetellaan kunnioittamaan luontoa ja arvostamaan sitä pienillä teoilla: luontoa ei roskata, kasveja ja eläviä puita ei vahingoiteta.

Lasten kanssa havainnoidaan ja tutkitaan luontoa päivittäin erilaisin tavoin. Leikki, liikkuminen ja erilaiset pelit ja tehtävät päiväkodin pihalla ja lähikohteissa ovat tärkeitä ympäristökasvatuksen menetelmiä. Syksyllä tehdään marjastusretkiä, joiden jälkeen voidaan leipoa marjapiirakkaa tai tehdä hilloa. Kuvasuunnistus toimii lapsille keinona hahmottaa ympäristöään. Lapset voivat rakennella itse liikuntaratoja ja olla mukana liikuntahetkillä, joissa harjoitellaan tilan ja tason hahmottamista. Päiväkodilla lapset osallistuvat kestävän kehityksen ylläpitoon; esimerkiksi biojäte kerätään erikseen, kuin myös paperi, kartonki, lasi ja metalli. Päiväkodilla toimii työntekijöistä koostuva kestävän kehityksen tiimi, jossa on osallistujia kaikista ryhmistä. Ryhmän tavoitteena on kehittää kestävän kehityksen toimintatapoja ja ympäristökasvatusta koko päiväkodin tasolla.

Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikkumisen iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikkumiseen sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveelle kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille.

Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikkumisen tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikkumista. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai

musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenajalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikkumisella on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikkumisen ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruokakasvatus tukee kestävää elämäntapaa ja vahvistaa lasten ymmärrystä esimerkiksi ruoan alkuperästä, merkityksestä ja arvosta. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet.
Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Kasvan, liikun ja kehityn Utajärvellä

Liikunta- ja terveyskasvatus kuuluvat olennaisena osana varhaiskasvatuksen toimintaan. Liikkuessaan lapsi harjoittelee muun muassa karkeamotorisia taitoja, tasapainoa, koordinaatiota, keskittymistä ja yhteistyötaitoja. Lapset liikkuvat paljon ulkona ja sisällä. Myös vähemmän liikkuvia lapsia kannustetaan mukaan hyvällä toiminnan suunnittelulla ja motivoinnilla. Lähiympäristössä liikkuessa opetellaan yhdessä liikennesääntöjä ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä asioita. Samalla voidaan harjoitella myös monilukutaitoa liikennemerkkejä bongaamalla ja niiden merkitystä miettimällä. Toimintaa pyritään tauottaamaan siten, että paikoillaan oloa ei tule yhtäjaksoisesti pitkiä aikoja. Ulkoilussa työntekijät ovat mukana lasten liikuntaleikeissä leikin ylläpitäjänä ja sääntöjen opettajana, huolehtien samalla myös turvallisuudesta.

Päiväkodin ryhmät hyödyntävät lähellä olevia liikuntapaikkoja mm. kesäisin urheilukenttää ja vanhan alakoulun pihalla olevaa areenaa, sekä talvisin luistelukenttää ja jäähallia, sekä lähilatua. Päiväkodin omaa liikuntasalia käytetään ahkerasti, kaikilla ryhmillä on oma viikoittainen salivuoro. Salissa on monipuolisesti liikuntavälineitä peleihin, temppuratoihin, tasapainoiluun, kiipeämiseen, jne. Ryhmissä on lisäksi liikuntavälineitä omaan käyttöön ja välineitä voidaan vaihdella ryhmien välillä. Perheille järjestetään yhteisiä liikunnallisia tapahtumia joko päiväkodin pihalla, tai kannustetaan heitä hyödyntämään esim. Liikkuvan varhaiskasvatuksen Arkiseikkailumateriaalia. Oulujokiopiston järjestämiä lasten liikunta- ja tanssikursseja mahdollistetaan antamalla päiväkodinsali käyttöön kursseja varten.

Ravinto- ja terveyskasvatus kuuluvat arjessa toimimisen taitoihin. Lapsia ohjataan päivittäin useita kertoja käsien pesuun ja wc-tilanteissa opetellaan oikeaa toimintamallia. Lapsia kannustetaan maistelemaan erilaisia ruokia, keskustellen samalla ruuan terveellisyydestä ja alkuperästä. Ruokailutilanteesta luodaan mukava tapahtuma, jossa suhtaudutaan myönteisesti ruokailuun. Lapset opettelevat vähitellen arvioimaan omaa annoskokoaan, jokainen syö riittävästi. Opetellaan kohteliaita ruokailutapoja ja suodaan kaikille ruokarauha. Ruokaillessa on myös luontevaa keskustella erilaisista ruoka-aine allergioista ja niistä johtuvista erilaisista ruokavalioista. Ruokailuissa opetellaan omatoimisuutta lasten ikä- ja kehitystaso huomioiden esim. leivän voitelu, ruokajuoman kaataminen ja astioiden palauttaminen ruokailun jälkeen. Terveyskasvatukseen kuuluu myös riittävä päivälepo, levon merkityksestä keskustellaan huoltajien kanssa ja huomioidaan lapsen yksilölliset tarpeet.

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä.[117] Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielinään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön. **Saamelaislasten** varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa[118]. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

[117] Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

[118] Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatus- ja opetustilanteissa.

Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuvaranto. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielien ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyskautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle.

Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa. Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus - Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus - Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylvyn kaltaisia.

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty[119]. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla, lapsiryhmässä toteutetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

[119] Varhaiskasvatuslaki 15 a §

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä[120] on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä. Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut
Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjes-

täjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää[121].

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu[122]. Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta[123]. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan järjestämä varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta. Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän[124] varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä[125].

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviensa ja vastuidensa mukaan. Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla[126]. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopetus toteutuu pääsääntöisesti ryhmässä toteutettavana opetuksena joko osa- tai kokoaikaisesti. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopetuksena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa[128]. Tukipalveluna järjestettävä erityisopettajan antama konsultaatio ja opetus suunnitellaan lapsen yksilöllisen tarpeen mukaan, ja se voi olla lyhyt- tai pitkäaikaista ja säännöllistä. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

---

[120] Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

[121] Varhaiskasvatuslaki 15 d §

[122] Varhaiskasvatuslaki 15 c §

[123] Varhaiskasvatuslaki 15 e §

[124] Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

[125] Varhaiskasvatuslaki 15 b §

[126] Varhaiskasvatuslaki 31 §

[128] Varhaiskasvatuslaki 15 d §

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa[129]. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia[130], joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

---

[129] Varhaiskasvatuslaki 15 c §

[130] Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

5.1.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut Utajärvellä

Varhaiskasvatuksessa lapsen tarvitsema tuki rakennetaan yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi lapsen omassa varhaiskasvatusryhmässä inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Henkilöstön tehtävänä on tukea jokaisen lapsen kehitystä ja oppimista. Jokainen lapsi kuuluu ryhmään omana itsenään ja on yhtä arvokas ryhmän jäsen. Aikuisten tehtävänä on luoda turvallinen, kannustava ja syrjimätön ilmapiiri, jossa jokainen kokee olevansa mukana. Lapsen ei tarvitse muuttua sopiakseen ryhmään, vaan toimintaa, ympäristöä ja käytäntöjä muokataan lapsen tarpeiden mukaan.

Tuki järjestetään lapsen omassa ryhmässä joustavin pedagogisin, rakenteellisin ja hoidollisin keinoin. Vastuu tuen toteutumisesta kuuluu koko varhaiskasvatuksen henkilöstölle, mutta varhaiskasvatuksen opettaja vastaa lapsen vasun laatimisesta sekä tuen suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista. Lapsen vahvuuksia, oppimista ja hyvinvointia tuetaan kaikissa arjen tilanteissa heti tuen tarpeen ilmetessä. Ryhmän toimintaa, oppimisympäristöä ja menetelmiä arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti, jotta ne tukevat kaikkien lasten kasvua, oppimista ja osallisuutta. Lapsen omat tavoitteet, niiden toteuttamistavat, sekä tarvittavat muutokset oppimisympäristössä, kirjataan ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan eli ryhmävasuun.

Varhaiskasvatuksen esihenkilö ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja suunnittelevat ja kohdentavat tuen resursseja yhdessä. Varhaiskasvatuksen esihenkilö vastaa siitä, että lapsen tarvitsema tuki toteutuu ja henkilöstöllä on riittävä osaaminen sen järjestämiseen. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii erityispedagogisena asiantuntijana tukien henkilöstöä tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Hän voi myös tarjota konsultointia, sekä työskennellä lasten kanssa osa- tai kokoaikaisesti tarpeen mukaan. Lapsi- tai ryhmäkohtainen avustaja tukee lasten osallistumista ja arjessa pärjäämistä ryhmässä tehdyn tukipalvelupäätöksen mukaisesti. Avustaja on osa tiimiä ja ohjaa sekä tukee tarvittaessa koko lapsiryhmää.

5.2 Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea[131]. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan.[132]

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta.[133] Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön. Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.[134]

Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvonnan ja muiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen sekä muiden mahdollisten yhteistyötahojen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä[135].

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

---

[131] Varhaiskasvatuslaki 15 a §

[132] Varhaiskasvatuslaki 20 §

[133] Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

[134] Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–8

[135] Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

5.2.1 Yhteistyö tuen aikana Utajärvellä

Tukea tarvitsevan lapsen kanssa tehtävässä yhteistyössä korostetaan lapsen vahvuuksia, onnistumisia ja myönteistä palautetta. Hyvä yhteistyö huoltajien ja henkilöstön välillä rakentuu luottamukselle, avoimelle keskustelulle ja yhteiselle tavoitteelle edistää lapsen kasvua, oppimista ja hyvinvointia. Varhaiskasvatuksen opettaja ja erityisopettaja kertovat huoltajille, miten tuki järjestetään, toteutetaan ja kuka siitä vastaa. Arjen kuulumisia vaihdetaan päivittäin lapsen tuonti- ja hakutilanteissa, ja yhteydenpidossa hyödynnetään myös sähköistä viestintäkanavaa Daisya.

Tuen tarpeen arviointi tehdään huoltajien, ryhmän henkilökunnan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan yhteistyönä. Jos lapsen tuen tarpeen selvittämiseen tarvitaan lisätutkimuksia, lapsi ohjataan neuvolan ja lääkärin kautta erikoissairaanhoidon arviointiin. Arvioinnin perusteella lapsi voi saada esimerkiksi puhe-, toiminta- ja / tai fysioterapiaa. Huoltajien luvalla lastenneuvolan terveydenhoitaja voi olla yhteydessä varhaiskasvatuksen esihenkilöön lapsen tuen tarpeista. Jos lapsi ei ole varhaiskasvatuksen piirissä, voidaan hänelle huoltajien niin toivoessa, ja/tai terveydenhoitajan tai lääkärin suosituksesta järjestää varhaiskasvatuspaikka tuen järjestämiseksi. Mikäli lapsi on jo varhaiskasvatuksen piirissä, käydään vasukeskustelu, jossa on mukana myös varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Keskustelun pohjalta kirjataan esiin tulleet tuen tarpeet, toimenpiteet ja seuranta-aikataulu lapsen vasuun. Lapsen mahdolliset terapeutit ja muut yhteistyötahot kutsutaan keskusteluihin mukaan huoltajien suostumuksella. Erityisopettaja toimii näissä tapaamisissa koollekutsujana. Lapsen mielipide hänen tarvitsemastaan tuesta ja sen tarpeellisuudesta selvitetään lapsen ikään sopivalla tavalla ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana, sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen. Kun tukea tarvitseva lapsi siirtyy varhaiskasvatusryhmästä toiseen, henkilöstö huolehtii siitä, että lapsi pääsee tutustumaan uuteen ryhmään turvallisesti ja suunnitelmallisesti. Tukitoimien toteutumista seurataan, arvioidaan ja tarvittaessa muutetaan säännöllisesti sovittujen käytäntöjen mukaisesti.

Tieto lapsen käytössä olevista varhaiskasvatuksen tukitoimenpiteistä ja mahdollisista uusista tuen tarpeista siirretään huoltajien suostumuksella esiopetuksen henkilöstölle viimeistään huhti-toukokuussa yhteisessä siirtopalaverissa. Palaverissa on mukana neuvolan ja koulun terveydenhoitajat, varhaiskasvatuksen opettaja, tuleva esiopetuksen opettaja, varhaiskasvatuksen- ja koulun erityisopettajat sekä varhaiskasvatuksen esihenkilö. Tarvittaessa lapsen viimeisin vasu siirretään huoltajien luvalla esiopetukseen tuen jatkumon varmistamiseksi. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja työskentelee myös esiopetusryhmässä, mikä mahdollistaa osaltaan tiiviin yhteistyön ja tuen jatkumon siirtyville lapsille. Lasta koskevia tietoja käsitellään luottamuksellisesti salassapitosäännökset huomioiden ja tietoja luovutetaan eri tahoille vain huoltajien suostumuksella. Poikkeuksena ovat mahdolliset tiedoissa ilmenevät lastensuojelulliset tarpeet.

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä. Vuoroviikoin kahdella eri huoltajalla asuva lapsi voi olla varhaiskasvatuksessa Utajärven lisäksi toisen kunnan alueella. Huoltajan luvalla ryhmän opettaja on yhteydessä lapsen toisessa asuinkunnassa varhaiskasvatusta järjestävään tahoon ja sopii yhteistyön muodoista lapsen tuen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin liittyen.

5.2.2 Varhennettu oppivelvollisuus ja siihen liittyvä yhteistyö

Lapsi voi oppimiskykyyn vaikuttavan vamman, sairauden tai toimintakyvyn rajoitteen vuoksi tarvita varhennettua oppivelvollisuutta[14]. Varhennetun oppivelvollisuuden päätöksen saaneen lapsen oppivelvollisuus alkaa esiopetuksessa[15] sinä vuonna, kun lapsi täyttää kuusi vuotta. Lapsella on oikeus saada esiopetusta myös varhennettua oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna[16]. Huoltaja päättää, osallistuuko lapsi esiopetukseen 5-vuotiaana. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa varhennetusta oppivelvollisuudesta. Kokonaiskuvan muodostamiseksi lapsen vammaa, sairautta tai toimintakyvyn rajoitetta tulee tarkastella suhteessa lapsella ilmeneviin tuen tarpeisiin ja oppimisen edellytyksiin. Hallintopäätöksen valmistelussa tehdään yhteistyötä varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen asiantuntijoiden kesken. Varhennettua oppivelvollisuutta koskevaa päätöstä tehtäessä hyödynnetään lapsesta mahdollisesti annettuja psykologisia tai lääketieteellisiä lausuntoja tai muuta vastaavaa selvitystä. Varhaiskasvatuksen tai opetuksen järjestäjä päättää varhennetusta oppivelvollisuudesta[17] hallintolain mukaisesti ennen perusopetuksen alkamista. Varhennettuun oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisesta määrätään tarkemmin Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa[18].

---

14 Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 §

15 Oppivelvollisuuslaki 3 §

16 Perusopetuslaki 26 a §

17 Oppivelvollisuuslaki 2 §

18 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5.1

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtavoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin annetaan lapsen tarpeen mukaisia tuen muotoja ja tukipalveluita[140]. Tuki voi olla yleistä, tehostettua tai erityistä tukea tuen muotojen ja tukipalveluiden määrästä ja intensiteetistä riippuen[141]. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan[142].
Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tuen muodoista, kuten apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa[143].

[140] Varhaiskasvatuslaki 15 b ja 15 c §
[141] Varhaiskasvatuslaki 15 a §
[142] Varhaiskasvatuslaki 15 c §
[143] Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä pedagogisista, hoidollisista tai rakenteellisista tuen muodoista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa opetusta.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Tukipalveluista~~,~~ eli varhaiskasvatuksen erityisopettajan antamasta konsultaatiosta ja opetuksesta sekä tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös myös yleisessä tuessa[144]. Tukipalveluita annetaan yksittäisinä tukimuotoina, mikäli lapsen yksilöllinen kehitys, oppiminen ja hyvinvointi sitä edellyttää.

Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona[145]. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös[146].

[144] Varhaiskasvatuslaki 15 c §

[145] HE 148/2021 vp, s. 32

[146] Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästymisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös[147].

Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti[148]. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tuen muodot suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Mikäli päiväkodissa tai perhepäivähoidossa on tehostettua tai erityistä tukea tarvitseva lapsi, tulee tämä ottaa huomioon lasten tai varhaiskasvatuslain mukaisen henkilöstön lukumäärässä, jollei lasta varten ole henkilökohtaista tai ryhmäkohtaista avustajaa[149].

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.
Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

[147] Varhaiskasvatuslaki 15 e §

[148] Varhaiskasvatuslaki 15 b §

[149] Varhaiskasvatuslaki 35 § ja 38 §

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoitukseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan[150]. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla.
Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon ja hoivaan. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta. Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatuslain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

[150] Varhaiskasvatuslaki 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

5.3.1 Tuen toteuttaminen Utajärvellä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Tämä tarkoittaa, että tukea tarvitsevat lapset osallistuvat oman lapsiryhmänsä toimintaan muiden lasten kanssa. Ryhmän henkilöstö vastaa lapsen tuen suunnittelusta, toteuttamisesta, arvioinnista ja kehittämisestä yhteistyössä varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa.

Lapsen tullessa varhaiskasvatukseen, sekä hänen täyttäessään kolme ja viisi vuotta, käydään Lapset puheeksi -keskustelu. Yleensä samalla käydään myös varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelu eli

vasukeskustelu. Vasukeskustelussa sovitaan lapsen tarvitsemista mahdollisista tukitoimista, niiden toteuttamistavoista, vastuuhenkilöistä, aikatauluista ja arvioinnista. Nämä kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Mahdollisimman pian keskustelun jälkeen, tai jo samassa tapaamisessa, arvioidaan lapsen tarvitseman tuen taso, joka kirjataan vasuun. Tarvittaessa tuesta tehdään myös hallinnollinen päätös.

Tuen tarve voi tulla esiin myös henkilöstön havaintojen perusteella. Ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja tai lastenhoitaja voi huomata lapsen kasvussa, kehityksessä tai oppimisessa tuen tarpeita. Tällöin asiasta keskustellaan huoltajien kanssa ja konsultoidaan varhaiskasvatuksen erityisopettajaa. Tarpeen mukaan erityisopettaja tekee lapselle tarkempia kartoituksia.

Lapsen tuen suunnitteluun ja toteuttamiseen voivat osallistua huoltajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön lisäksi myös muut lapsen kanssa työskentelevät ammattilaiset. Huoltajat voivat tarvittaessa olla yhteydessä esimerkiksi neuvolaan, sosiaalipalveluihin, vammaispalveluihin, maahanmuuttopalveluihin tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaan. Jos henkilöstöllä herää huoli lapsen kasvusta, kehityksestä tai hyvinvoinnista, pyritään yhdessä huoltajien kanssa sopimaan yhteydenotosta tarvittaviin palveluihin. Sosiaalipalveluiden kautta perhe voi saada esimerkiksi palveluohjausta, tai lapsiperheiden kotipalvelua.

Tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa arvostetaan huoltajien asiantuntemusta omasta lapsestaan. Paras tuki rakentuu avoimessa ja luottamuksellisessa yhteistyössä kodin ja varhaiskasvatuksen välillä. Lapsi saa kuitenkin tarvitsemansa tuen myös silloin, jos huoltajat eivät aktiivisesti osallistu yhteistyöhön. Mikäli huoltajien yhteistyöhaluttomuus vaarantaa lapsen edun, varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on velvollisuus ottaa yhteyttä palveluohjaukseen ja tarvittaessa käynnistää lapsen edun mukaiset lastensuojelun tukitoimet.

Pedagogisilla järjestelyillä tarkoitetaan oppimisympäristön ja toiminnan muokkaamista lapsen tarpeiden mukaan. Muutoksia voidaan tehdä fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen oppimisympäristöön. Tukea voidaan toteuttaa esimerkiksi suunnittelemalla päivään selkeä rakenne ja rytmi, sopimalla ruokailuun ja päivälepoon liittyvistä käytännöistä, sekä käyttämällä pienryhmätoimintaa ja joustavia ryhmittelyjä. Toiminta suunnitellaan niin, että jokainen lapsi voi oppia, osallistua ja onnistua omien vahvuuksiensa mukaisesti.

Toimintaa suunniteltaessa huolehditaan siitä, että kaikki lapset voivat osallistua vertaisryhmän toimintaan. Lisäksi kiinnitetään huomiota vuorovaikutukseen ja kommunikointiin. Tarvittaessa käytetään kuvia, tukiviittomia, sekä muita puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä ja välineitä. Myös tieto- ja viestintäteknologiaa, kuten tabletteja, voidaan hyödyntää lapsen tukena. Lasta voidaan tukea yksilöllisellä ohjauksella, esimerkiksi antamalla lyhyitä ja selkeitä ohjeita, jakamalla tehtävät pienempiin vaiheisiin ja käyttämällä kuvallista tukea. Onnistumisia voidaan vahvistaa kannustamalla ja sopimuksen mukaan myös palkitsemalla esimerkiksi tarroilla. Pedagogisen tuen toteuttamisessa käytetään tarvittaessa erityispedagogisia menetelmiä sekä varhaiskasvatuksen

erityisopettajan asiantuntija-apua.

Rakenteellisilla järjestelyillä tarkoitetaan esimerkiksi lapsiryhmän kokoon, ryhmärakenteeseen ja henkilöstöresursseihin liittyviä ratkaisuja. Näitä suunnitellaan lapsen tuen tarpeiden perusteella jo ennen toimintakauden alkua ja niitä voidaan muuttaa toimintakauden aikana tarpeiden muuttuessa. Rakenteelliseen tukeen kuuluvat myös tulkitsemis- ja avustamispalvelut. Avustajan tuki voidaan kohdentaa joko yksittäiselle lapselle, tai koko lapsiryhmälle arvioidun tarpeen mukaisesti.

Lisäksi lapselle voidaan hankkia hänen tarvitsemiaan apuvälineitä. Apuvälineiden käyttö ja hankinta suunnitellaan yhteistyössä eri asiantuntijoiden, kuten fysioterapeutin, toimintaterapeutin tai puheterapeutin, suositusten perusteella. Hoidollisiin järjestelyihin kuuluvat lapsen perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät tukitoimet sekä erilaiset terveydenhoidolliset tarpeet. Tällaisia voivat olla esimerkiksi pitkäaikaissairauksien hoito, lääkitys, erityisruokavaliot, liikkumisen tukeminen sekä erilaisten apuvälineiden käyttö arjessa. Lapselle laaditaan tarvittaessa lääkehoitosuunnitelma osaksi vasua. Lääkehoidon toteuttamisesta vastaavat tehtävään koulutetut ja perehdytetyt lastenhoitajat.

Jokaisella lapsella on oikeus saada tarpeidensa mukaista tukea varhaiskasvatuksessa. Tukea voidaan toteuttaa esimerkiksi erityisopettajan ohjauksella ja opetuksella, avustajapalveluilla, tulkkauksella sekä erilaisilla apuvälineillä. Tukipalvelut perustuvat aina lapsen yksilölliseen arvioituun tarpeeseen, eivät pelkästään tuen tasoon. Avustaja voi tukea yksittäistä lasta, tai useampaa lasta ryhmässä. Tukipalveluista tehdään tarvittavat hallintopäätökset, ja palvelut järjestetään kunnan omana palveluna.

5.4 Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla[151]. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta ja tarvittavien tuen muotojen toteuttamista[152].

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

5.4.1 Lapsen tuen arviointi Utajärvellä

Lapsen kasvua, oppimista ja hyvinvointia seurataan ja arvioidaan varhaiskasvatussuunnitelman avulla. Lapsen tuen arviointi perustuu lapsen ja ryhmän vahvuuksien tunnistamiseen, sekä tuen tarpeen mahdollisimman varhaiseen havaitsemiseen. Arvioinnissa tarkastellaan pedagogiikkaa, toimintatapoja ja oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa tuen suunnittelusta ja arvioinnista, ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu tuen tarpeen ja sen vaikuttavuuden arviointiin.

Tuen suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa tehdään yhteistyötä lapsen ja huoltajien kanssa. Yhteistyössä korostuvat päivittäiset keskustelut sekä säännöllinen yhteydenpito. Lapsen kasvua, oppimista ja hyvinvointia koskevia asioita voidaan käsitellä myös monialaisessa yhteistyössä, jotta lapselle voidaan järjestää hänen tarpeitaan vastaava tuki. Lapsi osallistuu häntä koskevaan yhteistyöhön ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Tuen taso, muodot ja tukipalvelut perustuvat yksilölliseen arviointiin, ja niiden vaikuttavuutta seurataan säännöllisesti. Tuen tarve arvioidaan vähintään kerran vuodessa, sekä aina tilanteen tai varhaiskasvatuspaikan muuttuessa.

5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, tuen muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan[153]. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa[154]. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen oppimisen ja esiopetukseen osallistumisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tuen muotojen ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi sisältää perustelut siitä, millaisista tuen muodoista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.[155]

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista[156]. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

[151] Varhaiskasvatuslaki 15 a ja d §
[152] Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §
[153] Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §
[154] Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §
[155] HE 148/2021 vp, s. 34
[156] Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat lapsen tarpeen mukaan:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoitukseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveyspalvelut, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta[157].

[157] HE 148/2021 vp, s. 35

5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin[158].
Hallintopäätösmenettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa[159]. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle[160]. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa.
Huoltaja voi tehdä päätöksestä oikaisuvaatimuksen[161]. Päätökseen on liitettävä ohje oikaisuvaatimuksen tekemiseen. Päätös on aina perusteltava[162]. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu[163].

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista tuen muodoista, varhaiskasvatuksen toimipaikasta ja tukipalveluista[164].

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista: tukipalvelut[165].
Varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta[166].
Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen.[167]

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

[158] Varhaiskasvatuslaki 15 e §
[159] Hallintolaki 34 §
[160] HE 148/2021 vp, s. 35
[161] Varhaiskasvatuslaki 62 §
[162] Hallintolaki 34, 45 § 1 momentti, 47 § ja varhaiskasvatuslaki 15 a §
[163] HE 148/2021 vp, s. 36
[164] HE 148/2021 vp, s. 34
[165] Varhaiskasvatuslaki 15 c ja e §
[166] Varhaiskasvatuslaki 15 e §
[167] HE 148/2021 vp, s. 30

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveyspalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

5.6.1 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta Utajärvellä

Varhaiskasvatuksen opettaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja tekevät tehostetun tai erityisen tuen suunnitelman lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan huoltajien kanssa käydyn keskustelun pohjalta. Samalla tehdään huoltajien kuuleminen joko sähköisesti Daisy-järjestelmään tai paperilomakkeella, joka liitetään sähköisenä vasuun. Hallintopäätöksen tehostetusta tai erityisestä tuesta suunnitelman pohjalta tekee varhaiskasvatuksen esihenkilö. Hallintopäätökseen kirjataan lapsen saama tuki, tarvittavat tukipalvelut, sekä varhaiskasvatuspaikka. Rakenteelliseen tukeen kuuluvat esimerkiksi ryhmäkoon pienentäminen, henkilöstöresurssien vahvistaminen sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultointi tai osa- ja kokoaikainen opetus. Tehostetun- ja erityisentuen päätökset ovat valituskelpoisia hallintopäätöksiä.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja tässä perusteasiakirjassa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

6.1.1 Vaihtoehtoinen pedagogiikka tai erityinen katsomus Utajärvellä

Utajärvellä järjestettävässä varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja valtakunnallisissa varhaiskasvatuksen perusteissa asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Utajärvellä on yksi kunnallinen päiväkoti, jonka tarjoama varhaiskasvatus ei perustu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Katsomukselliset tavat ja toiveet huomioidaan järjestettävässä pedagogisessa toiminnassa lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. Mikäli huoltajilla on toiveena saada vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatuspalvelua, voimme antaa tietoa kyseisiä palveluita järjestävistä tahoista.

7. Arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain, varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja perusteita tarkentavan paikallisen suunnittelun toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.[168] Arvioinnin kohteena ovat varhaiskasvatuslain toteutuminen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätyt periaatteet, sisällöt ja tavoitteet. Varhaiskasvatuksen henkilöstö osallistuu varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen. Varhaiskasvatuksen arvioinnin tulee olla suunnitelmallista,-säännöllistä ja jatkuvaa. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää ja laadunhallintaa. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

Lapsen varhaiskasvatusta arvioitaessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla[169]. Lapsille ja huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa varhaiskasvatuksen arviointiin ja heidän näkemyksensä otetaan huomioon varhaiskasvatuksen ja pedagogisen toiminnan kehittämisessä.

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on kehittää varhaiskasvatusta sekä edistää lasten kehityksen ja oppimisen edellytyksiä[170]. Suunnitelmallisen varhaiskasvatuksen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisella ja paikallisella tasolla.

Kansallisen tason arviointien tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti[171]. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatuksen suunnittelua ja sen toteutumista eri toimintamuodoissa.

[168] Varhaiskasvatuslaki 24 §

[169] Varhaiskasvatuslaki 20 §

[170] Varhaiskasvatuslaki 24 §

[171] Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä-, yksikkö-, toimipaikka- ja lapsiryhmätason arviointikokonaisuudesta ja arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa[172]. Järjestäjä- ja yksikkötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on toimipaikassa järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin[173].

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö, oppimisympäristöt tai kielen kehityksen tukeminen. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde. Arvioinnin ja kehittämisen jatkuvaan prosessiin kuuluu tärkeänä osana pedagoginen dokumentointi (luku 4.2).

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Arvioinnilla edistetään lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin edellytyksiä[174]. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut pedagogisen toiminnan tavoitteet on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti ~~päätettävät~~ tarkennettavat asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnin suunnittelua ja toteuttamista. Varhaiskasvatuksen järjestäjä kehittää varhaiskasvatuksen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia ja parantaa sekä sitä kautta niiden laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

---

[172] Varhaiskasvatuslaki 24 §

[173] Varhaiskasvatuslaki 20 §

[174] Varhaiskasvatuslaki 24 §

7.2.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen Utajärvellä

Kunnan varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti tiimipalavereissa ja varhaiskasvatuksen johtotiimissä noin kerran kuukaudessa. Vuosittain tehdään itsearviointia Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvin) sähköisellä Valssi-laadunarviointi järjestelmällä. Arviointiin osallistuu koko henkilöstö ja arvioinnista saatujen tulosten perusteella kehitetään varhaiskasvatuksen toimintaa ja käytänteitä. Syksyisin tiimit tekevät tiimisopimukset, sekä ryhmävasut, joihin kirjataan lasten vasujen tavoitteista nousseita tavoitteita pedagogiselle toiminnalle. Tavoitteiden toteumista arvioidaan vähintään neljännesvuosittain.

Lasten mielipiteitä toiminnasta selvitetään kyselemällä ja havainnoimalla. Huoltajia osallistetaan varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen heille suunnatuilla erillisillä kyselyillä noin kerran vuodessa. Kyselyn vastausten koonti julkaistaan huoltajille tiedotteella, jossa kerrotaan vastausten keskeinen sisältö, sekä vastausten perusteella tehdyt / aloitetut kehittämistoimenpiteet. Varhaiskasvatuspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä hyödynnetään huoltajilta kyselyssä, ja myös muuta kautta saatua palautetta, toiminnan ja palvelun kehittämisessä huoltajien toivomaan suuntaan. Vanhempainilloissa ja vapaamuotoisissa päivittäisissä keskusteluissa rohkaistaan huoltajia antamaan palautetta varhaiskasvatuksen arjesta ja toiminnasta, sekä esittämään toiveita varhaiskasvatuksen kehittämiseen.

Lapsen tuen toteutumista arvioidaan säännöllisesti lapsen omassa ryhmässä ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja on mukana arvioinnissa. Mikäli lapsen tuen toteuttamiseen osallistuu myös päiväkodin ulkopuolisia tahoja, kutsutaan heidät mukaan arviointiin vähintään puolivuosittain.

Varhaiskasvatussuunnitelman toteutusta tukevaa tukimateriaalia

Juhlakalenteri
Katsomuskasvatus-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa
Kielten-rikas-maailma-materiaali
Lääkehoitosuunnitelma
Maailmankoulu
Osallisuus-varhaiskasvatuksessa
Pedagoginen-dokumentointi
Tasa-arvoinenvarhaiskasvatus

Positiivisen pedagogiikan vuosikello Utajärvellä